

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1207>

Geliş Tarihi: 07.02.2018

Kabul Tarihi: 10.04.2018

ABDÜLMECİD EFENDİ’NİN HALİFE SEÇİLMESİ VE BİAT MESELESİ*

Hüseyin KALEMLİ**

Öz

Milli Mücadelenin kazanılması neticesinde TBMM Hükümeti ile İtilaf Devletleri arasında Lozan Barış Konferansı’nın toplanması kararlaştırıldı. Lozan Barış Konferansı’na İtilaf Devletleri hem TBMM Hükümetini hem de İstanbul Hükümeti’ni davet ettiler. İstanbul Hükümeti de konferansa katılmak isteyince TBMM Hükümeti bunu kabul etmedi ve 1 Kasım 1922’de aldığı kararla saltanat makamını hilafet makamından ayırarak kaldırdı. TBMM’nin saltanat makamını kaldırmasından sonra Sultan Mehmed Vahideddin, saltanatsız bir hilafet makamını kabul etmeyeceğini söyledi. Bu dönemde gelişen birtakım olaylarla birlikte hürriyet ve hayatının tehlikede olduğunu düşünerek 17 Kasım 1922’de İngiliz Malaya Zırhlısı ile İstanbul’dan ayrıldı. Böylece hilafet makamı boşaldı. Hilafet makamının boşalması üzerine TBMM Hükümeti Abdülmecid Efendi’den bazı konularda teminat alarak 18 Kasım 1922’de onu halife seçti. Halife seçimi konusunda TBMM’de bazı tartışmalar oldu ise de bunlar üzerinde görüşmeler yapıp mesele bir karara bağlandı. Halife seçildiği Abdülmecid Efendi’ye İstanbul’da TBMM Hükümeti temsilcisi Refet Paşa tarafından bildirildi. Abdülmecid Efendi, halife seçildikten sonra 24 Kasım 1922 Cuma günü İstanbul’da bir biat merasimi yapıldı, hilafet alayı düzenlendi. Biat merasimine TBMM tarafından Meclis’ten seçilmiş on dokuz kişilik bir heyet de katıldı. Tören sırasında TBMM’nin intihab mazbatası Abdülmecid Efendi’ye teslim edildi.

Anahtar Kelimeler: *TBMM, Sultan Mehmed Vahideddin, Abdülmecid Efendi, Halife, İntihab, Biat, Merasim.*

---

* Bu makale Türk Tarih Kurumu tarafından 22-23 Mayıs 2014’de Edirne’de düzenlenen “Son Halife Abdülmecid Efendi Sempozyumu”nda sunulan bildiri metninin gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi ile oluşturulmuştur.

** Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Tarih Bölümü.

Assignment Of Abdulmecid Efendi As The Caliph And The Matter Of Allegiance***

Abstract

It was decided to convene the Lausanne Peace Conference between the Government of Turkish Grand National Assembly and the Entente States in the wake of the acquisition of the National Struggle. The Entente States invited both the Government of Turkish Grand National Assembly and the Istanbul Government to the Lausanne Peace Conference. When the Istanbul Government wanted to attend the conference, the Government of Turkish Grand National Assembly did not accept it and on November 1, 1922, it decided to remove the sultanate from the caliphate. After the removal of the sultanate by the Turkish Grand National Assembly, Sultan Mehmed Vahideddin said he would not accept the caliphate without sultanate. On November 17, 1922, he left Istanbul with the British Malaya Armor, thinking that his freedom and life were at stake along with some events that developed during that period. So the caliphate was empty. Upon the emancipation of the caliphate, the Government of the Turkish Grand National Assembly took a guarantee from Abdülmecid Efendi on some issues and assigned him as the caliph on November 18, 1922. Although there were some debates on the assignment of the caliph in the Turkish Grand National Assembly, negotiations were held on this issue and reconciliation was provided. Abdülmecid Efendi's assignment as the caliph was notified to him by Refet Pasha, a representative of the Turkish Grand National Assembly in Istanbul. After Abdülmecid Efendi was assigned as the caliph, an allegiance ceremony was held in Istanbul on Friday, November 24, 1922 and the caliphate regiment was organized. A delegation of nineteen people was elected to attend to the allegiance ceremony by the Turkish Grand National Assembly. During the ceremony, Abdulmecid Efendi was delivered the certificate of assignment by the Turkish Grand National Assembly.

Keywords: *Turkish Grand National Assembly, Sultan Mehmed Vahideddin, Abdulmecid Efendi, Caliph, Assignment, Allegiance, Ceremony.*

Giriş

İslam tarihinde halifelik, Peygamber Hazreti Muhammed'in ölümü üzerine ortaya çıkan bir kurumdur. Uzun bir süre Müslüman toplumunun liderliği iddiasıyla şekillenen kurumun tarihsel gelişim süreci İslamiyet'in tarihsel serüveniyle iç içedir. Hazreti Peygamber'in 632'de vefatından sonra ilk

---

*** This article was formed by the reorganization of the declaration presented in the "Symposium of the Last Caliph Abdulmecid Efendi" held in Edirne on 22-23 May 2014 by the Turkish Historical Society.

önce halife olarak Hazreti Ebubekir seçilmiş, Hazreti Ebubekir'den sonra sırasıyla Hazreti Ömer, Hazreti Osman ve Hazreti Ali Halife olmuşlardır. Bu döneme İslamiyet'te Dört Halife Devri denilmektedir. Hazreti Ali'nin Emeviler soyundan Muaviye tarafından öldürtülüp Muaviye'nin halifeliği zorla ele geçirmesiyle hilafet Emevilere geçmiştir. Bundan sonra halifelik farklı bir şekilde dönüşerek verasete dayanan bir sistem olmuştur. Emevilerden sonra halifelik Abbasilere geçmiştir. 1258'de İlhanlıların Bağdat'a girmesiyle Abbasi Hanedanı da sona ermiş ve hilafet son bulmuştur. Bundan sonra da çeşitli şekillerde devam eden halifelik 1517'de Osmanlı Hükümdarı Yavuz Sultan Selim'in 1517'de Mısır'ı ele geçirmesiyle Osmanlı hanedanına geçmiştir. Osmanlı hanedanı soyundan gelip halife unvanını en son kullanan kişi ise Abdülmeccid Efendi olmuştur.¹

Son Halife Abdülmeccid Efendi, Sultan Abdülaziz'in üçüncü çocuğu olup 29 Mayıs 1868'de İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda doğmuştur. Annesi Hayranıdil Kadınefendi'dir. Çocukluğunun beş altı senesini Dolmabahçe Sarayı'nda geçiren, Abdülmeccid Efendi küçük yaşta tahsile başlamış, genel konularda bir fikir edinebilmek için önde gelen askerlerin gözetiminde eğitim almıştır. Aynı şekilde ulemadan da dini bilgiler edinmiştir.² Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinden sonra II. Meşrutiyet'in ilanına kadar sarayda kapalı bir hayat yaşamıştır.³ Bu sırada II. Abdülhamit tarafından Yıldız'da kurulan Hanedan-ı Saltanat Mektebi'nde eğitim görmüş ve genel eğitimin esaslarını öğrenmiştir. Hanedan Mektebi birkaç sene sonra bazı sebeplerden dolayı kapanınca buradaki eğitimi son bulmuştur. Bu sırada yabancı dil öğrenmiş, dil yeteneğini geliştirmeyi amaçlamıştır. Aldığı eğitimle birlikte Sanayi-i Nefise'nin bütün kollarıyla da pek yakından ilgilenmiş, resim ve musikideki kabiliyetini göstermiştir.⁴

Amcasının oğlu Mehmed Vahideddin 4 Temmuz 1918'de tahta çıkınca Abdülmeccid Efendi veliaht olmuştur.⁵ Abdülmeccid Efendi'nin veliaht olduğu süreç Osmanlı Devleti'nin de en zor dönemlerini yaşadığı yıllardır. Bu dönemde

¹ Oğuz AYTEPE, "Yeni Belgelerin Işığında Halifeliğin Kaldırılması ve Hanedan Üyelerinin Yurtdışına Çıkarılmaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 29-30, Mayıs-Kasım 2002, s. 16-18.

² *Vakit*, 20 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 1774; Cevdet KÜÇÜK, "Abdülmeccid Efendi (1868-1944)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 1, İstanbul, 1998, s. 263.

³ Küçük, *a.g.m.*, s. 263.

⁴ *Vakit*, 20 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 1774.

⁵ Küçük, *a.g.m.*, s. 263.

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak savaştan çekilmiştir. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra İtilaf Devletleri gerek başkent İstanbul'u gerekse Anadolu'nun birçok bölgesini işgal etmişlerdir. İtilaf Devletleri'nin Anadolu'daki işgallerine karşı Milli Mücadele Hareketi başlamıştır. Anadolu'daki Milli Mücadele Hareketi TBMM'nin kurulmasından sonra daha organize bir şekle dönüşmüş ve nihayetinde başarıya ulaşmıştır. Milli Mücadele Hareketi'nin başarıya ulaşmasından sonra TBMM Hükümeti ile İtilaf Devletleri arasında yapılacak Lozan Barış Konferansı'na İstanbul Hükümeti de katılmak isteyince TBMM Hükümeti 1 Kasım 1922'de aldığı kararla saltanat makamını kaldırmış ve saltanat makamının kaldırılması üzerine Sultan Mehmed Vahideddin İstanbul'dan firar etmiştir. Sultan Mehmed Vahideddin'in İstanbul'dan firarı üzerine TBMM Hükümeti Abdülmecid Efendi'yi halife seçmiştir.

1. Abdülmecid Efendi'nin Halife Seçilmesine Giden Süreç

Milli Mücadele'nin başarıya ulaşır Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasından⁶ sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile İtilaf Devletleri arasında Yakındoğu'daki savaş durumuna son vermek için yapılacak barış görüşmelerine İstanbul Hükümeti de katılma arzusu gösterdi.⁷ İtilaf Devletleri de TBMM Hükümeti ile İstanbul Hükümeti'ni birlikte Lozan Konferansı'na davet ettiler.⁸ Buna karşılık TBMM Hükümeti İtilaf Devletlerine verdiği notada İstanbul Hükümeti ile birlikte konferansa katılmayacağını belirttiği⁹ gibi 1 Kasım 1922'de kabul ettiği kararla da saltanat makamını kaldırdı. Kişi egemenliğine dayalı Osmanlı Devleti'nin 16 Mart 1920'den itibaren tarihe karıştığını, saltanat makamının hilafetten ayrılarak resmen ortadan kalktığını, hilafetin Osmanlı hanedanına ait olup halifelğe TBMM tarafından bu hanedanın ilmen ve ahlaken erşad ve eslah olanının intihab

⁶ Mudanya Mütarekesi hakkında bilgi için bakınız: İsmail Eyyupoğlu, *Mudanya Mütarekesi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002.

⁷ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC)*, Devre: I, Cilt: 24, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s. 269-270; Mustafa Kemal (Atatürk), *Nutuk*, (Yayın Hazırlayan: Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004, s. 465-466.

⁸ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 030.10.218.472.17; *TBMM ZC*, I/24, s. 221.

⁹ *Renin*, 1 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 19; *Sabah*, 2 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 11833.

olunacağını, Türkiye Devleti'nin hilafet makamının istinatgâhı olduğunu ilan etti.¹⁰

TBMM Hükümeti'nin saltanatın kaldırılması ile ilgili almış olduğu karar ne Padişah Sultan Mehmed Vahideddin'e ne de İstanbul Hükümeti'ne resmi olarak tebliğ edilmedi.¹¹ Ancak Refet Paşa Yıldız Sarayı'na gidip Sultan Mehmed Vahideddin'in huzuruna kabul edildiğinde Padişahı büyük saygı ve nezaketle selamlayarak TBMM'nin kararını parlak cümlelerle arz etmeye çalıştı. Refet Paşa'nın kendisine "Halife Hazretleri!" diye hitap etmesine sinirlenen Sultan Mehmed Vahideddin, "Saltanatsız bir hilafeti hanedanımızın en aciz bir ferdinin bile kabul etmeyeceğine emin olabilirsiniz Paşa!" diyerek konuşmaya son verdi.¹² Buna rağmen TBMM Hükümeti'nin 1 Kasım 1922 tarihli kararı işgal altındaki İstanbul'da hemen etkisini gösterdi. 3 Kasım'da cuma namazında Yıldız Hamidiye Cami-i'ndeki hutbe "Halife-i Müslimin Altıncı Mehmed..." şeklinde okundu.¹³ 4 Kasım'da İstanbul Hükümeti üyeleri milli irade karşısında istifa kararı verdiler.¹⁴ İstanbul resmi daireleri de gerek TBMM Hükümeti'ne gerekse hükümet adına Refet Paşa'ya bağlılıklarını bildirdiler.¹⁵ Böylece İstanbul'da saltanat makamının etkisi tamamen ortadan kalkmış oldu.

Saltanat makamının kaldırılması ve İstanbul Hükümeti'nin istifa edip şehrin yönetiminin TBMM Hükümeti'ne geçmesinden sonra 10 Kasım 1922'de Yıldız'da Hamidiye Cami-i'nde Sultan Mehmed Vahideddin'in son selamlık

---

¹⁰ Saltanatın kaldırılması konusunda TBMM'de yapılan görüşmeler ve detaylı bilgi için bakınız: *TBMM ZC, I/24*, s. 269-316; Atatürk, *Nutuk*, s. 463-468; Selami Kılıç, *II. Meşrutiyetten Cumhuriyet'e Türk Devrimi ve Fikir Temelleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 44-48.

¹¹ *Akşam*, 3 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 1478; *İkdam*, 5 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 9208.

¹² Tarık Mümtaz Göztepe, *Osmanoğullarının Son Padişahı Vahideddin Gurbet Cehenneminde*, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 11-12.

¹³ Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s. 7; Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, IV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1996, s. 796.

¹⁴ *Sabah*, 5 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 11836; *Renin*, 5 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 23; *İkdam*, 5 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 9208; Betül Aslan, *Refet Paşa ve İşgalden Kurtulacak İstanbul'un İdaresi Meselesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum, 1991, s. 70-75.

¹⁵ *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi (ATASE)*, İstiklal Harbi Koleksiyonu, Kutu No: 1546, Gömlek No: 120, Belge No: 120.2; BCA, 030.18.1.1.6.34.16; Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Arşiv No: IV - 17 - a / Dosya No: 68 / Fihrist No: 3 - 27, 3 - 28, 3 - 29, 3 - 30; Aslan, *a.g.t.*, s. 77-82.

resmi yapıldı. Sultan Mehmed Vahideddin'in Halife sıfatı ile geldiği camide askeri kıtaat hazır bulunduruldu ise de saltanat merasimi yapılmadı. Hutbede Sultan Mehmed Vahideddin'in adı anılmadı, yalnız "Emirül Müminin, Halife-i Resul-ü Rabbel Âlemin" ifadesi kullanıldı. Diğer camilerde de hutbe bu şekilde okundu.¹⁶ Böylece "Sultan Halife"nin adından asırlardan beri ilk defa bahsedilmemiş oldu.¹⁷

Gelinen bu süreçte yaşanan diğer bir takım olayların da etkisi ile Sultan Mehmed Vahideddin 15 Kasım 1922'de İşgal Kuvvetleri Komutanı ve İngiliz Generali Charles Harington'a sözlü olarak hürriyet ve hayatının tehlikede olduğundan korktuğunu bildirdi. Bütün Müslümanların halifesi sıfatıyla İngiltere'nin himayesini ve İstanbul'dan derhal dışarı naklini talep etti.¹⁸ General Harington şifahi olarak bildirilen talebin yazılı şekilde yapılmasını istedi. Sultan Mehmed Vahideddin de istenilen yazılı talebi 16 Kasım'da kendisine ilettili.¹⁹ Bu talep üzerine İngiliz makamlarınca gerekli hazırlıklar yapıldı ve 17 Kasım 1922'de Sultan Mehmed Vahideddin oğlu Ertuğrul'dan başka dokuz kişiden oluşan maiyetiyle birlikte İngiliz Malaya Zırhlısı ile İstanbul'dan ayrıldı.²⁰

Refet Paşa, Sultan Mehmed Vahideddin'in İstanbul'dan ayrıldığını haber alır almaz durumu doğrudan doğruya Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya bildirdi ve kendisinden talimat istedi.²¹ Yine konudan İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Bey de haberdar edildi.²² Refet Paşa Mustafa Kemal Paşa'ya

---

¹⁶ *İkdam*, 11 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 9214; *Renin*, 11 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 29; *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 658; Sarıhan, *a.g.e.*, s. 819.

¹⁷ Murat Bardakçı, *Şahbaba*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2006, s. 239.

¹⁸ *BCA*, 030.10.202.379.10; *Renin*, 18 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 36; *Renin*, 19 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 37; *İkdam*, 18 Teşrin-i sânî/Kasım 1138/1922, Numro: 9221; *Akşam*, 18 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 1493; *Vakit*, 18 Teşrin-i sânî 1338/1922, Numro: 1772; Sarıhan, *a.g.e.*, s. 829-830.

¹⁹ Bardakçı, *a.g.e.*, s. 244; Sarıhan, *a.g.e.*, s. 830-832.

²⁰ *BCA*, 030.10.202.379.10; *Akşam*, 18 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 1493; *Renin*, 19 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 37; *Vakit*, 18 Teşrin-i sânî 1338/1922, Numro: 1772; *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 664; Sarıhan, *a.g.e.*, s. 835-836.

²¹ *Renin*, 19 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 37.

²² *Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları (TBMM GCZ)*, Devre: I, Cilt: 3, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s. 1042-1043; *Rauf Orbay'ın Hatıraları 1914-1945*, (Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul 2005, s. 327-328; Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar Büyük Zaferden Lozan'a Lozan'dan Cumhuriyete*, I-II, (Yayına Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul, 2007, s. 190.

ve Rauf Bey'e Sultan Mehmed Vahideddin'in İstanbul'dan firar ettiğini bildirirken Kutsal Emanetlerin İngilizler tarafından herhangi bir şekilde alınması ihtimaline karşı dairededeki hazır muhafaza tertibatını hiç bozmadan emin bir mahalle kaldırılacaklarını, Vahideddin Efendi'nin firarına ve muhtemel hareketine karşı esasen kendisinin tahttan indirilmiş olduğunun ilanı suretiyle mücadeleye başlamayı uygun gördüğünü de belirtti.²³

Refet Paşa bu telgrafı Ankara'ya çektikten sonra İşgal Kuvvetleri Komutanı ve İngiliz Generali Harington bir bildiri yayımladı. Sultan Mehmed Vahideddin'in bütün Müslümanların Halifesi sıfatıyla hürriyet ve hayatını tehlikede gördüğünden İngiliz himayesini ve başka bir yere naklini istediğini, bu isteğin 17 Kasım sabahı yerine getirildiğini duyurdu. Bildiriyi de eklediği bir yazıyla Refet Paşa'ya ilettili. Refet Paşa da bu bildiriye Ankara'ya gönderdi.²⁴ Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey acil durum olması sebebiyle Heyet-i Vekile'yi toplamadan aralarında görüşükten sonra Refet Paşa'ya talimat verdiler. Mustafa Kemal Paşa'nın imzasıyla Refet Paşa'ya verilen talimatta, "Vahideddin Efendi Meclis tarafından henüz usulü dairesinde tahttan indirilmiş değildir. Eğer hakkında yapılan muamelenin doğal sonucu olarak tahtından olmuş kabul edilseydi yerine başkasının seçilmesi gerekirdi. Bunun için firarı üzerine sizin tarafınızdan tahtından olmuş olduğunu hemen ilan etmek doğru olmaz. Bu sorun ancak Meclis tarafından hal' ve tespit edildikten sonra verilecek talimata göre hareket edersiniz. Şimdilik İngilizlerin kaçıışı nasıl düzenlediklerini ve önceden yapılan bildirim üzerine tahtı korumak için alınan önlemlere nasıl tecavüz ettiklerini bildiriniz. Mücadeleye İslam âlemini aydınlatmaya yarayacak güçlü bir şekilde başlamak için Meclis'in kararını beklemek uygun olur. Kutsal Emanetlerin korunması önemlidir. İngilizler Kutsal Emanetleri ancak silah kullanarak ve kan dökerek almalıdırlar. Bu konuda gerekenlere kesin talimatlar verilmelidir. Yerlerinin değiştirilmesi ile tarafımızdan ortaya çıkarılmalarına sebebiyet verilmesi uygun değildir. Henüz İstanbul'da İtilaf Devletlerinin kontrolü varken Kutsal Emanetleri taşıma sırasında işe karışıp emanetleri ele geçirmeleri ihtimal dışı değildir." denildi. Yeni seçilecek halife hakkında da, "Meclisçe seçilecek Halife belli olmamıştır. Ancak seçimin gürültülü şekilde cereyan edeceği düşünülmektedir. Bu konuda en çok dikkat ettiğimiz nokta Meclis'in seçtiği halifenin dahi padişahlık

²³ *TBMM GCZ*, I/3, s. 1042; Cebesoy, *a.g.e.*, s. 190.

²⁴ *Renin*, 18 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 36; Atatürk, *Nutuk*, s. 469; Cebesoy, *a.g.e.*, s. 190-191.

davasına kalkması, İngilizlere ve diğer İtilaf Devletlerine dayanması ihtimalidir. Bunun için seçilecek kişi ile daha önce görüşmek ve anlaşmak, bu nokta üzerinde ayrıca elinden senet almak önemli bir tedbirdir. Şimdiden son derece gizli bir biçimde Abdülmecid Efendi'nin bu konudaki kişisel duygu ve eğilimlerini anlayarak bizi aydınlatmanız uygun olur. Bu nokta anlaşılmadıkça halife seçimi ertelenir. Bu yüzden konunun geceden halledilmesi için çıkar yol aranmalıdır. Konu hakkındaki cevabınızı 18 Kasım 1922 öğleye kadar bildiriniz. Çünkü mesele Mecliste söz konusu olunca çabucak sonuçlandırmak için buna gerek vardır.” ifadelerine yer verildi.²⁵

Ankara'dan bu talimatları alan Refet Paşa, bir taraftan hemen temaslara başlarken diğer taraftan da Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'e hem kendisine sorulan bazı soruları cevaplandırılan hem de bundan önceki kısa telgrafını daha açık şekilde izah eden yeni bir telgraf gönderdi. Sultan Mehmed Vahideddin'in İstanbul'dan ayrılması ve bu duruma karşı takınılacak tavır hakkındaki görüşlerini daha etraflıca ifade etti.²⁶ Refet Paşa yine kendisine verilen talimatlar çerçevesinde geceden hareket ederek Abdülmecid Efendi ile şahsi surette görüştü. Abdülmecid Efendi, Refet Paşa'ya TBMM'nin hilafet ve saltanat hakkında kabul etmiş olduğu kararı tamamen tasdik ve tasvip ettiğini belirten bir mektup verdi. Refet Paşa Abdülmecid Efendi'nin tasdik ve tasvibinin yer aldığı mektubu Ankara'ya ilettili.²⁷ Mustafa Kemal Paşa da bunun üzerine 18 Kasım'da Refet Paşa'ya acele olarak çektiği telgrafta, Abdülmecid Efendi'nin kendisine verdiği mektubun altında imzasının üzerinde kullandığı unvanın ne olduğunu sordu. Refet Paşa buna mektup için kullandığı kâğıdın üzerindeki imzasının yanında hiçbir unvanın bulunmadığı cevabını verdi.²⁸

2. Abdülmecid Efendi'nin Halife Seçilmesi Hakkında TBMM'de Yapılan Görüşme

17 Kasım 1922'de Sultan Mehmed Vahideddin'in İstanbul'dan ayrılmasından sonra ertesi güne yani 18 Kasım'a kadar Refet Paşa, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey arasında karşılıklı olarak yukarıdaki telgraflar

²⁵ *TBMM GCZ, I/3, s. 1043; Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri*, (Yayına Hazırlayan: Ali Sevim, İzzet Öztoprak, Mehmet Akif Tural), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s. 508-509; Atatürk, *Nutuk*, s. 471; Cebesoy, *a.g.e.*, s. 191-192.

²⁶ *TBMM GCZ, I/3, s. 1044; Cebesoy, a.g.e.*, s. 192-193.

²⁷ *TBMM GCZ, I/3, s. 1044; Cebesoy, a.g.e.*, s. 193.

²⁸ Halit Eken, *Abdülmecid Efendi'nin Halifelğe Seçilmesi*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 1990, s. 25-26.

gönderildi. Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey İstanbul'dan birbiri ardına gelen telgrafları incelediler. Meclis'te takip edilecek hareket tarzını belirlediler. 18 Kasım sabahı Rauf Bey Heyet-i Vekile'yi topladı ve durumdan haberdar etti. Refet Paşa'nın gönderdiği telgrafları, General Harington'un tebliğini, Abdülmeccid Efendi'den alınan senedi okudu, açıklama yaptı. Açıklamadan sonra mesele hakkında müzakere başladı. Müzakere neticesinde Heyet-i Vekile Sultan Mehmed Vahideddin'den boşalan hilafet makamına hemen başka bir kişinin seçilmesi hususunda anlaşmaya vardı. Hilafete Abdülmeccid Efendi'nin aday gösterilmesi konusunda karar verdi. Karara göre, bunu hükümet Meclis'e resmen teklif etmeyecek ve Meclis müzakereleri gizli olarak yapılacaktır. Bu müzakere esnasında icra vekillerinden birkaç kişi de seçilecek halifenin Anadolu'ya nakli meselesi üzerinde durdular.²⁹

18 Kasım'da TBMM, İkinci Başkan Doktor Adnan Bey'in başkanlığında öğleden sonra toplandı. Adnan Bey celseyi açtıktan sonra Rauf Bey 17 Kasım akşamı geç vakit hilafet makamında bulunan Vahideddin Efendi'nin firar ettiğini haber aldıklarını, bundan dolayı yeni bir vaziyetin ortaya çıktığını ve bu vaziyetin bir neticeye bağlanmasının Meclis'in müzakeresiyle olacağını söyledi. Bu husustaki haberleşmenin gizli olması dolayısıyla alınan telgrafları aleni okumayı mahzurlu bulduklarını, Meclis uygun bulursa gizli celsede okunması gereğini belirtti. Doktor Adnan Bey, mesele hakkında Heyet-i Vekile'nin teklif ettiği gizli celseyi oya koydu ve müzakerelerin gizli yapılması kabul edildi.³⁰ Gizli celse teklifinin kabul edilmesinin ardından kürsiye çıkarak tekrar konuşmaya başlayan Rauf Bey, 17 Kasım akşamı geç vakit Refet Paşa'dan aldıkları yukarıda da bahsi geçen Halife Mehmed Vahideddin Efendi'nin saraydan firar ettiğine dair telgraf ile Halife Vahideddin Efendi'nin İngiliz himayesini ve İstanbul'dan başka yere naklini istediğini belirten General Harington'un beyannamesini bildiren telgrafı okudu. Arkasından da Mustafa Kemal Paşa imzası ile Refet Paşa'ya verdikleri cevap ve talimatlarla³¹ Abdülmeccid Efendi'nin Refet Paşa'ya vermiş olduğu senedi okuyarak açıkladı. Yine Refet Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa ile kendisine çektiği Sultan Mehmed Vahideddin'in hal'ine dair görüşlerini içeren telgrafını da okudu. Sabah İcra Vekilleri Heyeti tarafından yapılan müzakereleri kısaca izah etti.³²

---

²⁹ Cebesoy, *a.g.e.*, s. 194.

³⁰ *TBMM GCZ*, I/3, s. 1042.

³¹ *TBMM GCZ*, I/3, s. 1042-1043.

³² *TBMM GCZ*, I/3, s. 1044; Cebesoy, *a.g.e.*, s. 194.

Rauf Bey, Heyet-i Vekile ile yapılan müzakere sonunda hilafet meselesi ve halife seçimi hakkında görüş birliğine varılan hususları açıklarken kabul edilecek kararın müzakere neticesinde tespit olunacağını söyledi. Sultan Mehmed Vahideddin'in Sevr Antlaşması'nı onaylamakla ve halife unvanı ile İslam'ın en büyük düşmanı olan İngilizlere sığınmakla millete hıyanet etmiş kabul edilebileceğini ifade etti. Ardından da hilafet makamına bir zatın intihab edilmesi zaruridir. Boş kalan hilafet makamını bir halife seçmek suretiyle dağılmaktan kurtarmayı arz ediyorum dedi. Yine konu hakkında Heyet-i Vekile üyelerinin çoğunun görüşünün halifenin hemen seçilmesi noktasında olduğunu, birkaç kişinin de halifenin seçilmesi ile Anadolu'ya gelmesi fikrinde bulduklarını, kendisinin de çoğunluğun fikrine uyararak halifenin bir an önce seçilmesi görüşüne katıldığını ve hilafet makamını İstanbul'dan başka bir yere nakletmeyi mahzurlu gördüğünü belirtti. Hilafet makamındaki boşluğun veya halife seçimindeki gecikmenin hem içerde hem de dışarda fitne ve fesada sebep olabileceği endişesini taşıdığını vurguladı.³³

Rauf Bey bu sözleri söylerken Mersin Mebusu Selahattin Bey söze karıştı. Hükümet kimi halife seçiyorsa onu söylemesini ve o kişi üzerinde müzakere edilmesini istedi. Rauf Bey, bu isteğe seçme hakkının Meclis'te olduğunu söyleyerek cevap verdi. Selahattin Bey ısrar edince kendi kanaatinin Abdülmecid Efendi'den yana olduğunu ve Abdülmecid Efendi'nin oybirliği ile halife seçilmesi halinde birçok mahzurun ortadan kalkacağı noktasında bulunduğunu ifade etti.³⁴

Rauf Bey'in bu açıklaması ve Selahattin Bey'in isteğine verdiği cevaptan sonra kendisine art arda birçok soru soruldu. Antalya Mebusu Ali Vefa Bey, halife seçimi konusunda Heyet-i Vekile de azınlıkta kalan mebusların görüşlerinin ne yönde olduğunu sordu. Rauf Bey, bu arkadaşlarının görüşlerinin halifenin İstanbul'da kalması halinde İngiliz tesirine kapılabileceği, esaret altında bulunacağı noktasında olduğunu söyledi. Diğer taraftan Çankırı Mebusu Tevfik Efendi, Şer'îye Vekâleti'nden hilafetin Vahideddin Efendi'den alındığına dair fetva alınıp alınmadığını sordu. Alınmamış ise Meclisin o fetvayı kendi kendine verdiğini ve artık Vahideddin Efendi'nin halife olamayacağını belirtti. Rauf Bey, bu sözlere cevap verirken de Şer'îye Vekili'nin Heyet-i Vekile'nin sabahki müzakeresinde bulunduğunu ve çoğunluğun fikrine uyduğunu, yeni bir halifenin seçilmesi lüzumunu belirtmiş olduğunu ifade etti.

---

³³ *TBMM GCZ, I/3, s. 1045.*

³⁴ *TBMM GCZ, I/3, s. 1045.*

Ancak Tevfik Bey Heyet-i Vekile'nin yaptığı işi yeterli görmeyerek fetvanın yazılıp ilan edilmesi yolunda ısrar etti.³⁵

Vahideddin Efendi'nin hal'ine dair fetva meselesi söz konusu olunca Şer'îye Vekili Vehbi Efendi kürsüye çıktı. Vahideddin Efendi'nin yabancı bir düşman himayesine iltica etmekle hilafet makamından fiilen feragat etmiş olduğunu ve bundan dolayı yeni bir halife seçilmesinin Müslümanların üzerine vacip olmakla birlikte bu görevinde Meclis'e ait bulunduğunu söyledi. Müslümanlar arasında fitne ve fesada meydan vermemek için halife seçiminin hemen yapılması gerektiğini belirtti. Anadolu'nun, İstanbul'un ve bütün İslam âleminin mesele hakkında dikkatlerini Meclis'e çevirdiklerini ifade ile fetva isteğini de ananeler gereği haklı bularak hazırlanan fetvayı okuması için kâtip efendiye verdi.³⁶ Fetva okunduktan sonra Çankırı Mebusu Tevfik Efendi tekrar söz aldı. Fetvanın güzel yazılmakla birlikte eksik olduğunu, fetva metnine açıkça "hal' edilmiştir" ibaresinin eklenmesi gerektiğini vurguladı. Fetva meselesi hakkında konuşulurken söze karışan Ankara Mebusu Hoca Mustafa Efendi de seçilecek halifenin Ankara'ya veya Bursa'ya getirilip buralarda biat edilmesine ve bu suretle de halifenin esaretten kurtulmuş olacağına işaret etti. Diğer taraftan da eğer İstanbul'da güvenlik konusunda herhangi bir sıkıntı yoksa ya da bu konuda bir endişe durumu söz konusu değilse Meclis'in doğrudan seçimi yapıp kararını bildirebileceğini söyledi. Sonra da halifenin İstanbul'da kalmasının menfi ve müspet yanlarını kendi bakış açısına göre saydı.³⁷ Hoca Mustafa Efendi'nin konuşmasının sonunda fetvanın yazılış şekli hakkında tartışmalar oldu. Erzurum Mebusu Salih Efendi, Lazistan Mebusu Osman Bey, Amasya Mebusu Ömer Lütfi Efendi Halifenin hal'i konusunda hazırlanan fetvanın usul açısından incelenmesi için Şer'îye Encümeni'ne gönderilmesini istediler. Kırşehir Mebusu Müfid Efendi de fetvanın Şer'îye Encümeni'nde incelenemeyeceğini, yalnız fetvada hal' sebebi kabul edildiği halde hal' kelimesinin yer olmadığını ve bunun yazılmasının lazım geldiğini, yazılmadığı takdirde firar eden kişinin halife unvanını uhdesinde bulunduracağını ve sonradan halifelik iddiasında bulunabileceğini belirtti. Müfid Efendi'nin ardından Mustafa Kemal Paşa da fetvanın Şer'îye Encümeni'nde değil Meclis'te tetkik edilebileceğini ifade etti. Söylenen bu sözler üzerine son olarak Şer'îye Vekili Mehmed Vehbi Efendi de hilafet

---

³⁵ *TBMM GCZ*, I/3, s. 1045.

³⁶ *TBMM GCZ*, I/3, s. 1046.

³⁷ *TBMM GCZ*, I/3, s. 1046-1047; Cebesoy, *a.g.e.*, s. 196-197.

makamında bulunan Mehmed Vahideddin Efendi'nin firar etmiş olduğunu ve ortada olmadığını, fiilen halifelikten feragat ettiğini ve bunun fetvada ifade edildiğini söyledi. Bundan dolayı fetvada hal' kelimesine gerek duyulmamış olduğunu belirterek kelimenin konmasının istenmesinden dolayı metne eklenmesine razı oldu. Ardından da fetvanın Şer'iyeye Encümeni'ne gönderilmesine karar verildi.³⁸

Fetva tartışmalarından sonra halifenin nerede bulunacağı meselesi görüşüldü. Bu konuda söz alan Lazistan Mebusu Necati Bey, seçilecek halifenin entrika ve çeşitli dalavere merkezi olan İstanbul'da kalmasına razı olmadıklarından, Ankara'ya gelerek beraberlerinde bulunması gerektiğinden söz etti. İzmit Mebusu Sırrı Bey de, "Meclis açıldığında burada toplandığımız zaman millete karşı halife esirdir. İşlerine hâkim değildir. Özgür hareket edememektedir. Bundan ötürü emirleri bizim için geçerli değildir. Halife ile hilafet ve saltanat makamını kurtaracağız dedik. Esaret sıfatı olarak da onun İstanbul'da bulunmasını ve İstanbul'un halen düşman işgali altında olmasını gösterdik. Bu gün seçeceğimiz halife tekrar İstanbul'da kalacak olursa esaret sebebi ortadan kalkmış olacak mıdır? Hâlbuki İstanbul'da halifenin halen esir kabul edilmesini gösteren şartlar mevcuttur. Millete karşı verdiğimiz sözde yalancı olmamak için hilafet makamını kurtardık dememiz gerekir. Halifeyi seçtikten sonra buraya getirmememiz kendi kararlarımızla çelişki olur. Onun için halifenin Ankara'ya gelmesini arz ederim." dedi.³⁹ Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey ile Lazistan Mebusu Ziya Hurşit Bey de Sırrı Bey'in fikrine katıldılar. Tunalı Hilmi Bey, "Halife kesinlikle buraya gelmeli, TBMM'nin bütün kanunlarına ve şariat hükümlerine göre bu kürsüden yemin etmelidir. Halifenin İstanbul'dan ayrılması İstanbul'un hilafetin merkezi olması durumuna gölge düşürmez. Çünkü Kutsal Emanetler nerede ise hilafetin merkezi orasıdır. Kutsal Emanetleri getirmiyoruz. Halifemizi yemin ettirmek için buraya getiriyoruz. Bir halife kesinlikle esaret altında kalmaz. Esir bir muhitte yaşayamaz." sözlerini söyledi.⁴⁰ Bunlardan farklı olarak Kütahya Mebusu Ragıp Bey de, hilafet makamının esaret altında bulunduğunu ve esaret altında bulunduğu sürece hilafet meselesinin bir süre daha muallâkta kalmasında mahzur olmadığını belirtti. Ardından da daha önce 1 Kasım'da ilan edilen beyanname ile hilafet makamına Osmanlı hanedanından eslah ve erşad olanını

---

³⁸ *TBMM GCZ*, I/3, s. 1047-1048; Cebesoy, *a.g.e.*, s. 197.

³⁹ *TBMM GCZ*, I/3, s. 1048.

⁴⁰ *TBMM GCZ*, I/3, s. 1048-1049.

Meclis seçecektir diye kararlaştırdık. Ancak hangisi eslah ve erşaddir. Meclis bunu düşünmelidir ifadelerini kullandı. Ragıp Bey'den sonra Mersin Mebusu Selahattin Bey ile Gaziantep Mebusu Yasin Bey söz alıp konuştular. Selahattin Bey, hükümetin derhal bir karar alarak halife seçmesi gerektiğini, seçilecek halifenin yabancı tesiri ve kontrolü altında bulunmasının bu görevi yerine getirememesi demek olacağını belirtti. “Bunun için TBMM Hükümeti İstanbul'daki mümessiline emir verip gerekli tedbirleri alarak halifeyi emin bir şekilde hâkim olduğu yere çıkarmalıdır. Burada halifeye usulen ve şer' en biat edilir ve biatle birlikte halife de İslam'a ve Türkiye Hükümeti'ne iyi hizmet edeceğine dair yemin eder. Bu şekilde gözümüz önünde kendisine itimat ederiz.” dedi. Yasin Bey de kendisinden önce konuşan arkadaşlarının fikrinde olmadığını, halifenin İstanbul'dan Ankara'ya getirilmesini uygun bulmadığını, TBMM'nin seçeceği halifenin İstanbul'da kalmasına taraftar olduğunu söyledi. Arkasından da İstanbul'daki mevcut siyasi durumdan bahsederek, “Şehirdeki son durum biliniyor. Bu gün TBMM'nin son kararı üzerine İngilizlerin elinden gelse onlar İstanbul'daki TBMM temsilcilerini silah kuvvetiyle şehirden çıkarırlar. Ancak oradaki arkadaşlar işgal kuvvetlerinin birçok tahakkümünü kırmışlardır. Halifenin geçici olarak gelip Meclis'te onun esasları üzerine yemin edip gitmesi mümkünse de yine de sakıncalıdır. Halifenin buraya getirilmesi hilafet merkezi olarak kabul ettiğimiz İstanbul'u imha etmek demektir ve sulh konferansında da vaziyetimiz üzerinde çok tesir yapacaktır. Bu yüzden halifenin İstanbul'da kalması daha doğrudur.” ifadelerini kullandı. Bu konuşmaların ardından da üç saati geçen celseye ara verildi.⁴¹

Saat 16.18'de Adnan Bey celseyi tekrar açınca ilk sözü Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey aldı. Sultan Mehmed Vahideddin'in esaretin tazyik ve şiddetinden dolayı İstanbul'dan firar ettiğini, esaret ve tazyik altında olan bir kişiyi şeriatında halife olarak tanımadığını, şimdi de işgal altında olan bir yerde halife seçerek aynı hataya düşülmemesi gerektiğini belirtti. Sonra da “İstanbul halen işgal altındadır. İşgal altında olmamış olsaydı Vahideddin Efendi firar etmezdi ve ettirilmezdi. Bunun için halifeyi TBMM'nin hâkim olduğu bir yerde intihab ve ona biat etmek şarttır. Biat tamam olmayınca intihab da tamam olmaz. Biat halifenin intihabı şartlarındandır.” diyerek konu hakkında İslam tarihi üzerinden bazı örnekler verdi. Seçilecek halifenin vazifesinin ne olacağını sordu. Halifenin vazifesi şeriat ile tespit edilmiş ise şer' iye ile ilgilenenlerin kendisini ikna etmelerini istedi. Meseleyi şer' iye ile ilgilenenlerin vicdanlarına

⁴¹ *TBMM GCZ*, I/3, s. 1049-1050.

terk ettiğini ve bunların sessiz kalmaları halinde vebalinin mahşerde kendilerine ait olacağını söyledi.⁴²

Yusuf Ziya Bey'den sonra Mustafa Kemal Paşa söz aldı ve halife seçimi konusunda açıklama yaptı. Mustafa Kemal Paşa açıklaması ile gerek Yusuf Ziya Bey'e gerekse kendisinden önce konuşan mebusların hepsine cevap verdi. "Meseleyi uzun uzadıya münakaşa etmek mümkündür. Ancak halife intihabı konusunda ne kadar fazla tartışsak o kadar müşkülât ve gecikmeye uğrarız. Bu yüzden ilk olarak firarı halifeyi hal' etmek ve yerine yeni bir halife intihab etmek gerekir. İkinci olarak yeni halife intihab edildikten sonra kendisine bunu tebliğ edeceğiz. Tebliğden sonra bu halife nerede oturacaktır, yetkisinin derecesi ne olacaktır meselesi mevzubahis olabilir. Bu gün bunların hepsini birden halletmenin imkânı yoktur." dedi. Ardından da "TBMM Türk halkının meclisidir. Bunun sıfat ve salahiyeti yalnız Türk halkının, milletinin ve devletin kararları doğrultusunda meydana çıkar. Bu Meclis kendisine bütün İslam âlemini kapsayan bir kudret veremez. Bundan dolayı Meclis'in başında bulunacak kişinin temsil edeceği şey yalnız Türkiye'ye ait olabilir. Bu sınırlı bir şeydir. Hâlbuki hilafet makamı bütün İslam âlemini kapsayan mukaddes bir makamdır. Türkiye Devleti ve halkının bu noktadaki dini ve vicdani vazifesi bu makama dayanak olmaktır. Türk halkı kendi mevcudiyetini halifenin iktidarına bırakamaz. Bu konuda İslam âleminde karışıklık varmış yahut olacaktı sözlerinin hepsi yalandır." ifadelerini kullandı.

Mustafa Kemal Paşa, Mehmed Vahideddin'in hal'inden ve Abdülmecid Efendi'nin niçin halife seçilmesi gerektiğinden de bahsetti. Hazırlanan fetvanın Mehmed Vahideddin'in firarı hakkında yapılacak muameleyi tespit ettiğini, seçilecek halifenin Osmanlı hanedanından olacak olmasına rağmen istedikleri vasıfları taşıyan kimseyi bulmanın zor olduğunu ve onun için intihab meselesinde gösterişsiz muameleye temayül etmenin uygun olduğunu vurguladı. "Sultan Mehmed Vahideddin'in İstanbul'dan ayrılmasından sonra onun yerine gelmesi herkesçe beklenen bir zat vardır. O da Abdülmecid Efendi'dir. Kendisi dün gece TBMM'nin kararlarını kabul ettiğini belirten bir senet vermiştir. Bundan dolayı halife seçiminde birliktelik sağlamak, bu kişi üzerinde görüş birliğine varmak uygun olur düşüncesindeyim." dedi. Yeni halifenin Anadolu'ya getirilmesi ile ilgili olarak da, "İstanbul şimdi İtilaf Devletlerinin askeri işgali altındadır. Fakat işgalin tesiri dün ile bugün aynı değildir. Bugün hiç kuvvet kullanmadığımız halde İstanbul'a nüfuz etmeye

---

⁴² *TBMM GCZ, I/3, s. 1050-1051.*

başladık. Ancak henüz hilafet makamı tamamen kurtarılmamıştır. Türkiye'nin vazifesi Hilafet makamını kurtarmaktır. Bu bizim için hususi ve kutsal bir davadır. Bu yüzden hilafet makamını bugünün hususi şartlarında başka bir yere nakletmek doğru olmaz. İşgal kuvvetleri halifeyi hapsedmek ve tanımamak isterlerse bunu yapabilirler. Fakat bu tarz hareketleri aleyhimize değil, belki bizi dünya nazarında mağdur ve mazlum göstererek kendi aleyhlerine olacaktır. Bunun için biraz da İslam âlemi telaş etsin, bizimle beraber çalışsın ki hilafet makamını kurtaralım ve halifeyi serbest olarak oraya oturtalım. İslam âlemi bu şekilde yardımda bulunursa bu günlerde halifenin Anadolu'ya getirilmesi mevzubahis dahi olmamalıdır.” sözlerini sarf etti.⁴³

Mustafa Kemal Paşa'dan sonra Konya Mebusu ve Şer'iyeye Vekili Vehbi Efendi konuştu. İslamiyet de müstebit bir hükümet olmadığından bahsedip sözü hilafete getirerek “Halife İslam'a ait bir unvandır. Sultan Mehmed Vahideddin bir halifenin taşıması gereken sıfatlara, şer'i şerifin hükümlerini yerine getirecek icra gücüne sahip değildir.” dedi. Bunun için önce halifenin seçilmesi ve sıfatlarının sonra düşünülmesi gerektiğini söyledi.⁴⁴

Vehbi Efendi'den sonra Adnan Bey, daha önce okunup inceleme açısından Şer'iyeye Encümeni'ne gönderilen fetva hakkında encümenin bir mazbata yazmış olduğunu ve arzu ederlerse onu okuyabileceğini ifade etti. Mazbatayı ve buna binaen Şeri'ye Vekili'nin cevabını okudu. Buna göre, Mehmet Vahidettin Efendi'nin hilafet makamını terk ederek İstanbul'dan ayrılması ile bu makam boşalmıştı. Onun yerine hilafet makamına başka birisini seçip seçilecek kişiye biat etmek noktasında bir sakınca yoktu.⁴⁵

Fetvanın okunmasından sonra Amasya Mebusu Ömer Lütfi Bey, Karahisar-ı Sahib Mebusu İsmail Şükrü Efendi, Kütahya Mebusu Ragıp Bey, Hakkâri Mebusu Mazhar Müfit Bey, Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey, Elazığ Mebusu Hüseyin Bey, Malatya Mebusu Lütfi Bey, Gaziantep Mebusu Yasin Bey fetva lehinde ve aleyhinde düşüncelerini söylediler. Özellikle Malatya Mebusu Lütfi Bey ortada iki mesele bulunduğunu, birisinin hal' meselesi, diğerinin de intihab ve biat meselesi olduğunu belirtti. Sonra da halife İstanbul'da iken kendilerinin Meclis'te halife seçip intihab etmelerinin şer'i olarak uygun olmadığını ifade etti. İstanbul'un işgal altında bulunması dolayısıyla halifenin Meclis'e getirilip biat edilmesinde mahzur olmadığını,

---

⁴³ *TBMM GCZ, I/3, s. 1051-1052.*

⁴⁴ *TBMM GCZ, I/3, s. 1052-1053.*

⁴⁵ *TBMM GCZ, I/3, s. 1053; BCA, 051.148.13.113.66.*

bunun İstanbul'un siyasi durumu üzerinde kesinlikle tesiri olmayacağını ileri sürdü. Aksi şekilde İstanbul'da iken seçilip biat edilmesi halinde ne gibi mahzurlu durumların olacağına değindi. Bazı mebuslar bu açıklamaya yani halifenin Ankara'ya getirilmesi sözlerine itiraz ettiler.⁴⁶ Diğer taraftan Mersin Mebusu Selahattin Bey, intihab şimdi yapılınsın fakat biat burada olsun diyordu. Erzurum Mebusu Salih Hoca ise düşüncelerini ayet-i kerime okuyarak izaha gayret ediyor, hoca konuşunca bazı mebuslar uzunca birer âmin çekiyorlardı. Diyarbakır Mebusu Hamdi Efendi ile Antalya Mebusu Rasih Hoca aralarında münakaşa ediyorlardı. Rasih Hoca, Hamdi Efendi'ye intihab ile biat arasındaki farkı soruyordu. Artık herkes birbiri ile tartışıyordu. Şer'iyeye Vekili Vehbi Efendi de bu sözlere cevap verirken, "İntihab ile biat arasından fark yoktur. Mağrip'te olan bir adama meşrik'te bulunan herhangi bir Müslüman biat edebilir. Biat olunacak kişinin huzuru şart değildir. Biatte hiçbir engel yoktur. İstanbul'un idaresi TBMM Hükümeti'ne geçmiştir. Onun için halife İstanbul'da iken intihab ve biat olunabilir." ifadelerini kullandı.⁴⁷

Meclis'te ciddi bir tartışma yaşanırken Mustafa Kemal Paşa söze karıştı. Meseleyi halletmek açısından bir öneride bulundu. Bu konuda "Meclis halifeyi intihab eder ve bir intihab kararnamesi çıkarır. Bu kararname üzerine TBMM kimi halife seçtiğine dair bir beyanname hazırlar. Aynı zamanda halife seçilecek kişinin TBMM tarafından hilafet makamına intihab edildiğini bütün İslam âlemine tebliğ edecek bir beyanname hazırlanır. Her iki beyanname Meclis'te görüldükten sonra son şeklini alır. Peşi sıra bu iki beyanname Meclis'in seçeceği bir vasıta ile kendisine bildirilir. İntihab olunduğunu kendisi kabul ederse o beyanname imzalatılır ve TBMM beyannamesi ile İslam âlemine gönderilir. Başka hiçbir muameleye gerek yoktur." dedi.⁴⁸

Mustafa Kemal Paşa'nın bu konuşmasından sonra Reis Adnan Bey, müzakerenin yeter bulunduğu hakkında takrirler olduğunu söyledi. Bu arada Karahisar-ı Sahib Mebusu İsmail Şükrü Bey, müzakerenin kifayeti hakkındaki takrirler aleyhinde söz aldı. İslam tarihinden örnekler verdi. İntihab ile biat etmenin aynı şeyler olmadığını, gıyaben biat olunamayacağını, kitabın böyle yazdığını belirtti.⁴⁹ Ankara Mebusu Hacı Mustafa Efendi, İsmail Şükrü Bey'e sert bir şekilde itiraz etti. "Bu hoca efendi biraz yanlış bellemiş. Hocalardan bir

---

⁴⁶ *TBMM GCZ, I/3, s. 1054-1055.*

⁴⁷ *TBMM GCZ, I/3, s. 1055-1057; Cebesoy, a.g.e., s. 203.*

⁴⁸ *TBMM GCZ, I/3, s. 1057*

⁴⁹ *TBMM GCZ, I/3, s. 1057-1058.*

tanesi ilmen biat edecek olursa onunla da halife olur. Bunun kitapta yerini gösteririm. Ama farklı şekilde beş on kişilik bir heyet gider ve biat edilirse daha iyi olur. Üç kişi, on kişi hatta önemli adamlardan bir kişi dahi biat etse olur. Şimdi halifeyi intihab edersek İstanbul'dakilerin biati kâfidir." ifadelerini kullandı. Ancak İsmail Şükrü Efendi bunu kabul etmek istemedi. Bu konuşmalardan sonra Reis Doktor Adnan Bey, müzakerenin kifayeti hakkındaki takriri oya sundu ve takrir kabul edildi.⁵⁰

Meclis'te sükûnetin sağlanmasından sonra Sivas Mebusu Vasıf Bey ve arkadaşları Karahisar-ı Sahib Mebusu Mehmet Şükrü, Mersin Mebusu Selahattin, İçel Mebusu Mehmet Şevki, Lazistan Mebusu Ziya Hurşit, Erzurum Mebusu Süleyman Necati, Sinop Mebusu Hakkı Hami, Yozgat Mebusu Feyyaz Ali Beylerin verdikleri takrir okundu. Takrirden halifenin İstanbul'da yabancı tazyiki altında kalarak vazifesini yerine getirmesinin mümkün olmadığı belirtiliyor, bundan dolayı da intihab edilen halifeye Ankara'da biat edilmesi ve halifenin İstanbul düşman işgalinden kurtarılıncaya kadar geçici olarak Ankara'ya davet edilmesi teklif ediliyordu. Bunun da halife Anadolu'ya geçtikten sonra TBMM ve halifenin bizzat kendisi tarafından dünyaya duyurulması isteniyordu.

Yine bunun arkasından verilen diğer takrirlerde okundular. Sırasıyla Muş Mebusu Ahmet Hamdi Efendi verdiği takrirden Erzurum Kongresi'ni müteakip Mehmed Vahideddin'e yazdığı beyannamesiyle rüşünü ispat eden Abdülmeccid Efendi'nin halife intihab edilmesini teklif etmekteydi. Gaziantep Mebusu Abdurrahim Lâmi Efendi de takrirden halife seçilecek kişinin intihabı ve intihab edilen kişinin neler yapması gerektiği üzerinde duruyordu. Son olarak Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey ile arkadaşları Kayseri Mebusu Osman, İzmit Mebusu Sırrı, Maraş Mebusu M. Hasip, Dersim Mebusu Mustafa, Yozgat Mebusu Feyyaz Ali, Erzurum Mebusu Salih, Mersin Mebusu Selahattin, Erzincan Mebusu Hüseyin, Antalya Mebusu Ali Vefa, Siverek Mebusu Bekir Sıtkı, Yozgat Mebusu Bahri, Karahisar-ı Sahib Mebusu Mehmet Şükrü, Erzurum Mebusu Süleyman Necati ve Çankırı Mebusu Neşet Beyler tarafından verilen takrirden de hilafetin esaret kabul etmeyeceği, halifenin her halükarda TBMM'nin hâkimiyeti altında bir yerde bulunması gerektiği belirtiliyor, yemin ve biat için Anadolu'ya geçirilmesi lüzumu teklif ediliyordu.

Adnan Bey bu takrirleri okuduktan sonra halifenin Meclis'e gelmesinden ve gitmesinden bahsetmenin doğru olmadığını, bunun mantıklı olarak halife

---

⁵⁰ TBMM GCZ, I/3, s. 1058.

seçiminden sonra halledilebileceğini söyledi. Takrirlerin oylamaya sunulacağını belirtti. Adnan Bey'den sonra Rauf Bey Heyet-i Vekile adına konuşarak uzatmayalım. Mesele son derece nazik ve fesada müsaittir. İntihabın en kısa ve müspet şeklini düşünün dedi.⁵¹ Bu sözlere karşı Mersin Mebusu Selahattin Bey'de oylamaya sunulması için verilen kendi imzasının da bulunduğu takririn gereği yapılmazsa böyle bir intihaba birçok kişinin katılmayacağını ifade etti. Rauf Bey de oylamaya katılmadıkları takdirde bunun mesuliyetinin büyük olacağını söyledi.⁵² Bu esnada takrir sahipleri istekleri konusunda ısrar edince ortam iyice gerildi. Rauf Bey konuşurken bazı mebuslar araya girerek eski sözlerini yinelediler. Amasya Mebusu Ömer Lütfi Bey, daha önce konu hakkında düşüncelerini ifade eden Mersin Mebusu Selahattin Bey'in sözlerine de açıklık getirerek takririn tayin-i esami suretiyle oya sunulmasını istedi. Ömer Lütfi Bey'e Mustafa Kemal Paşa cevap verdi. "Müzakere konusu olan şey halifenin intihabı meselesidir. Halifenin buraya gelmesi meselesi ayrı bir konudur. Bundan dolayı onun üzerinde bir müzakere cereyan etmemiştir. Hakkında müzakere yapılmamış olan bir mesele oya sunulamaz." sözlerini sarf etti.⁵³ Bundan sonra da halifenin Ankara'ya gelip gelmemesi ve bu meseleler hakkında verilen takririn oylamaya sunulup sunulmaması hakkında birçok söz söylendi.⁵⁴ Mersin Mebusu Selahattin Bey ile Malatya Mebusu Lütfi Bey'in Halifenin esir olarak intihab edilmesinde fayda olmadığını söyleyip Rauf Bey'e sataşmaları üzerine, Rauf Bey, "Biz halifeyi intihab edeceğiz. Halifenin intihabından sonra da daha kuvvetli bir şekilde İstanbul'un idaresini elimize almaya çalışacağız. İngilizler Müslüman halifesini kaçırdılar, iğfal ettiler, hıyanet ettirdiler, iç işlerimize müdahale ettirdiler. Şimdi İslam işlerine müdahale ediyorlar diye hem İstanbul'u temizleyeceğiz hem de halifenin meşruiyetini ispat edeceğiz. Bu yolda başarılı olma ihtimali vardır." dedi.⁵⁵

Nihayetinde mebuslar tarafından lehte ve aleyhte sözler söylenirken Doktor Adnan Bey, halife mevcut olmadan şurada veya burada olması hususunun münakaşa edilmesinin makul ve mantıklı olmadığını belirtip yapılması lazım gelen muameleyi izah etti. "Şimdi intihab meselesini müzakere edeceğiz. Gizli ve açık celselerde isimler okunacak. Gizli celsede açık oy açık celsede gizli oy atılacak." dedi. Adnan Bey'in bu sözleri üzerine tekrar bir

⁵¹ *TBMM GCZ, I/3, s. 1059.*

⁵² *TBMM GCZ, I/3, s. 1060.*

⁵³ *TBMM GCZ, I/3, s. 1060-1061.*

⁵⁴ *TBMM GCZ, I/3, s. 1061.*

⁵⁵ *TBMM GCZ, I/3, s. 1062.*

tartışma başladı. İtirazlar oldu. Ancak Adnan Bey Rauf Bey'e hitaben hükümetin kimi halife teklif ettiğini sordu. Rauf Bey'de Abdülmeccid Efendi'nin ismini söyledi. Adnan Bey Abdülmeccid Efendi'nin ismini oya sundu ve Abdülmeccid Efendi'nin halife seçilmesi çoğunluğun oyu ile kabul edildi. Ardından da Rauf Bey açık celsede ne şekilde hareket edileceğine dair açıklama yaptı.⁵⁶ "Açık celsede önce ben görüşümü söyleyeceğim. Sonra Şer'îye Vekili Efendi mütalaasını ifade edecek ve fetvayı okuyacak. Fetvada firar eden kişinin Vahideddin olduğu belirtilecek ve intihab meselesi ele alınacaktır." dedi. Arkasından da açık celseye geçildi.⁵⁷

Açık celseye geçildiğinde Doktor Adnan Bey ilk sözü Rauf Bey'e verdi. Rauf Bey önce 17 Kasım gecesi geç vakit İstanbul'da bulunan Refet Paşa'dan aldığı Sultan Mehmed Vahideddin'in saraydan firar ettiğine dair olan telgrafi okudu. Arkasından Halife Vahideddin Efendi'nin İngiliz himayesini ve İstanbul'dan başka bir yere naklini General Harington'dan talep ettiğine dair Refet Paşa'dan alınan telgraf ile Harington'un beyannamesini okudu. Mevcut durumu açıklayan ve Halife Mehmed Vahideddin'in İstanbul'dan ayrılışını eleştiren bir konuşma yaptı. Sonra da sözü Şer'îye Vekili Vehbi Efendi'ye bıraktı.⁵⁸ Vehbi Efendi de, "Rauf Bey'in de belirttiği gibi halife unvanını taşıyan Mehmed Vahideddin Efendi'nin firarı tahakkuk etmiştir. İslam milletinin reisi tanınan bir kişinin yabancı himayesi altına geçmesi ve Müslümanlara düşman olan İngilizlerin vapuru ile firar etmesi İslamiyet adına zül ve ardır. Bundan dolayı bu adamın fiilen hilafet makamını terk etmesi ile bu makam şer'an boşalmıştır. Hilafet makamının boşalmasından dolayı bütün Müslümanlar üzerine bir imam intihab ve biat edilmesi vaciptir. Bu yüzden şer'an üzerimize düşen bir vazife vardır. Bu vazifeyi yerine getirmekle mükellefiz." dedi. Hilafet makamına yeni bir halife seçilmesini teklif etti. Bazı mebuslar fetva isteriz diye bağırdılar.⁵⁹ Vehbi Efendi, Vahideddin Efendi'nin hal'ine dair olan fetvayı okuması için kâtibe verdi. Şer'îye Vekâleti tarafından hazırlanmış olan hal' fetvası okundu. Fetva okunduktan sonra Adnan Bey, yeni halifenin intihab edilebilmesi için onu oylamaya sundu. Bütün eller havaya kalktı ve fetva oy birliği ile kabul edildi.⁶⁰ Bu fetva ile Mehmed Vahideddin Efendi hal' edilmiş oldu ve hilafet makamının boş olduğu onaylandı. Fetvanın oya sunulmasından

⁵⁶ *TBMM GCZ*, I/3, s. 1062-1063.

⁵⁷ *TBMM GCZ*, I/3, s. 1064.

⁵⁸ *TBMM ZC*, I/24, s. 562-563.

⁵⁹ *TBMM ZC*, I/24, s. 563.

⁶⁰ *TBMM ZC*, I/24, s. 564.

sonra yeni halifenin intihabına geçildi. İntihab için gizli oylama yapıldı. Oylamaya yüz altmış üç mebus katıldı. Yüz kırk sekiz kişi Abdülmecid Efendi'ye, iki kişi Abdürrahim Efendi'ye, üç kişi Selim Efendi'ye oy verdiler. Dokuz kişi de çekimser oy kullandılar. Böylece Abdülmecid Efendi yüz kırk sekiz oy ile TBMM tarafından halife seçildi.⁶¹

3. Abdülmecid Efendi'ye Halife Seçildiğinin Bildirilmesi ve Biat Merasimine Kadarki Gelişmeler

Abdülmecid Efendi'nin Meclisteki oylama ile halife seçilmesinden sonra Mustafa Kemal Paşa 18 Kasım'da Refet Paşa'ya bir telgraf gönderdi. Takip edilecek hareket tarzı hakkında talimat verdi. Mustafa Kemal Paşa bu talimatında şu ifadeleri kullandı: “Abdülmecid Efendi, Halife-i Müslimin imzasını kullanacaktır. Bu unvana başka bir sıfat ve kelime eklenmeyecektir. Abdülmecid Efendi İslam dünyasına duyurulmak üzere hazırlayacağı bir bildiriye sizin aracılığınızla önce şifre olarak bize bildirecektir. Bu bildiri onaylandıktan sonra yine şifre ile ve sizin aracılığınızla kendisine iletilip ondan sonra yayınlanacaktır. Bildiri metninde Abdülmecid Efendi'nin TBMM tarafından halife intihab edilmesinden dolayı duyduğu memnuniyet açıkça belirtilecek, Vahideddin Efendi'nin hareket tarzı etraflı bir şekilde ele alınıp kötülenecektir. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 10. maddesine kadarki hükümleri uygun bir biçimde açıklanarak ve önemli olan ifadeleri olduğu gibi tekrarlanarak Türkiye Devletinin, Büyük Millet Meclisinin ve Hükümetinin kendine özgü niteliğinin, idare şeklinin Türk halkı ve bütün İslam dünyası için en yararlı ve en uygun rejim olduğu belirtilecektir. Türkiye Milli Halk Hükümetinin geçmişteki hizmetlerinden ve yararlı çalışmalarından övücü bir dille bahsedilecektir. Belirtilen noktalar dışında siyasi sayılabilecek bir nokta ve düşünce söz konusu edilmeyecektir.”⁶²

Mustafa Kemal Paşa, 19 Kasım'da Abdülmecid Efendi'ye de Refet Paşa vasıtasıyla bir telgraf gönderdi. Hilafet makamına intihab edildiğini bildirerek kendisini tebrik etti. “Hanedan-ı Ali Osman'dan Halife-i Müslimin Abdülmecid Efendi Hazretlerine” başlığı ile gönderdiği bu telgrafında kısaca şöyle dedi: “Vahideddin Efendi'nin düşman teklifini kabul ederek bir İngiliz gemisi ile Hilafet makamından firar etmesi dolayısıyla TBMM Şeri'ye Vekâleti tarafından verilen fetva gereğince 18 Kasım'da Meclis'çe hal'ine karar verilmiştir.

⁶¹ TBMM ZC, I/24, s. 565.

⁶² Atatürk, *Nutuk*, s. 471; Cebesoy, *a.g.e.*, s. 210-211; Eken, *a.g.t.*, s. 42-43.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu gereğince yürütme gücü ve yasama yetkisi kendisinde belirmiş ve toplanmış bulunan milletin tek ve gerçek temsilcilerinden kurulu TBMM'nin 1 Kasım 1922'de kabul ettiği gerekçe ve ilkeler çerçevesinde ve Meclisin 18 Kasım 1922 tarihli oturumunda halife seçilmiş bulunmaktasınız. Keyfiyet TBMM tarafından İslam âlemine ve Türkiye halkına duyurulmuştur.”⁶³ Bu çekilen telgrafta belirtilen durum 19 Kasım'da Dâhiliye Vekâleti'nin bir beyannamesi ile de halka ilan edildi.⁶⁴

Mustafa Kemal Paşa bu telgrafi gönderdikten sonra Heyet-i Vekile Riyaseti'ne gönderdiği yazıda da Abdülmecid Efendi'ye halife intihab edildiğinin bildirildiğini belirtti. Halife seçilmesinin İslam âlemine bir beyanname ile duyurulacak olmasından dolayı bu beyannamenin Şer'iyeye Vekâleti'nce hazırlanıp Heyet-i Vekile'ce uygun bulunduktan sonra Meclis'in onayına sunulmasını istedi. Yine İstanbul'daki merasimin şekli hakkında Divan Riyaseti'ne ayrıca maruzatta bulunulacağını ifade etti.⁶⁵ Diğer taraftan 19 Kasım'da Abdülmecid Efendi'nin Halife seçilmesi sebebiyle yapılacak merasim programı da tespit edildi. Mustafa Kemal Paşa'nın İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti'ne sunduğu ve İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Bey'in de Refet Paşa'ya gönderdiği bu merasim programına göre, Abdülmecid Efendi'ye halife intihab edildiğine dair TBMM kararını içeren telgraf TBMM Hükümeti'nin temsilcisi Refet Paşa'nın kendisi tarafından bildirilecekti. Bunun ardından Abdülmecid Efendi İstanbul'da arzu ettiği ikamet mahallinde hilafet makamını üzerine alacak ve İstanbul'da bulunan TBMM Hükümeti mülki, askeri, adli, şer'i memurları reisleri ile vilayet ve belediye meclisleri reisleri tarafından hususi şekilde ziyaret edilerek tebrik edilecekti. Yabancı devlet temsilcileri ile dini cemaatlerin reisleri Abdülmecid Efendi'yi resmi olarak ziyaret edip tebrik arzusunda bulunurlarsa bu husus uygun şekilde düzenlenecekti. Yine hususi ziyaret ve tebrikler de aynı şekilde tanzim edilecekti. İlk cuma merasimi yapılırken de Divan Riyaseti'nin teklifi üzerine Meclis tarafından seçilen bir heyet İstanbul'da bulunacak. Cuma namazından önce Hırka-i Saadet Dairesi'ne teşrif etmiş olan Halife Hazretlerini ziyaret ile halife intihab edildiğine dair olan mazbatayı takdim ve Kutsal Emanetleri TBMM Hükümeti adına teslim ederek

---

⁶³ *İkdam*, 20 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 9223; *Tanin*, 20 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 38; Atatürk, *Nutuk*, s. 471-472; Cebesoy, *a.g.e.*, s. 211.

⁶⁴ *BCA*, 051.148.13.113.62.

⁶⁵ *BCA*, 030.10.202.379.18.

kendisini tebrik edecekti.⁶⁶ Teslim işinin bitiminde hazır bulundurulacak Nakib-ül Eşrâf Efendi tarafından Türkçe bir dua okunacaktı. Bu dua daha önceden düzenlenip yazılacaktı. Sonra büyük camilerden birinde cuma salât-ı verilecek ve bu camide hilafet makamının şerefine uygun bir cuma alayı tertip edilecekti. Cuma hutbesinin hilafet duası kısmında “Halife-i Müslimin Abdülmecid Hazretleri” adı zikrolunacaktı. Bu noktada hareket edilirken eski usullerin tekrar edilmemesine dikkat edilecek, Halife Abdülmecid Efendi’nin camiden ayrılması ile merasim son bulacaktı. Bunlardan başka Kutsal Emanetlerin tesliminden sonra cuma ezanı okunurken bütün İslam memleketlerinde yüz bir pare top atılacaktı.⁶⁷

Mustafa Kemal Paşa’nın Abdülmecid Efendi’yi tebrik eden telgrafı 19 Kasım akşamı saat 22.00’de Refet Paşa’ya ulaştı. Refet Paşa da bu telgrafi refakatinde ki Binbaşı İzzet ve Yaveri Mülazım Rıfat Bey ile 22.30’da Dolmabahçe Sarayı’na giderek Halife Abdülmecid Efendi’ye verdi. Halife seçilmesinden dolayı kendisini tebrik etti ve bir saat kadar Halife’nin huzurunda kaldı. Abdülmecid Efendi bu karardan dolayı TBMM’ne teşekkür etti. Meclis’in şimdiye kadar bin türlü mahrumiyet içinde yürüttüğü vatani vazife ile Milli Mücadele’nin önderlerinden takdirle bahsetti.⁶⁸ Abdülmecid Efendi daha sonra halife seçilmesi ile ilgili gazetecilere de bir açıklama yaptı. Açıklamasında milletin kendisine göstermiş olduğu itimattan memnun olduğunu belirtti. Ardından da, “Bütün hayatım milletime derin bir bağlılık ile onun kurtuluş ve yücelmesine sarsılmaz bir inançla geçti. En karanlık günlerde dahi Allah’tan ümidimi kesmeyip milletimin giriştiği hayat ve istiklal mücadelesinde başarılı olacağına inandım. Bu gün Tanrıdan istediğim şey din ve millet için hayırlı bir hizmetçi olabilmeğidir.” dedi. Eski Halife Vahideddin Efendi’nin firarı meselesi söz konusu olunca da teessür ile “Babam onun amcası idi ancak o bunu hatırlamadı. Bundan bahsetmek bile ne kadar üzücü. Artık o kendi kendini yalnız makamından değil mensup olduğu hanedanın azalığından da düşürmüş bir firaridir. Bu olayı unutalım ve geleceğe bakalım. Allah bu geleceği milletimiz ve dinimiz için uğurlu kılsın.” ifadelerini kullandı.⁶⁹

Refet Paşa, Mustafa Kemal Paşa’nın Abdülmecid Efendi’nin Halife seçilmesinden sonra takip edeceği hareket tarzını bildiren telgrafi ile

⁶⁶ *Tanin*, 21 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 39.

⁶⁷ *BCA*, 030.10.202.379.19; 051.148.13.113.63.

⁶⁸ *Akşam*, 20 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 1495; *Tanin*, 20 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 38.

⁶⁹ *Tanin*, 20 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 38.

Abdülmecid Efendi'yi tebrik eden telgrafını saraya götürdükten sonra yaptığı görüşme hakkında Ankara'ya bilgi verdi. Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'e yazdığı kişiye özel ve gayet aceledir işaretli telgrafında, "Hilafet makamına intihab edildiği hakkındaki TBMM Başkanlığı'ndan gönderilen telgraf nameyi bizzat Halife-i Müslimin Abdülmecid Efendi Hazretleri'ne arz ve takdim ettim. Halife Hazretleri telgrafa yarın cevap verecektir. Halife Hazretleri Dolmabahçe Sarayı'nda ikamet edecek ve tebrik merasimi de bu sarayda yapılacaktır. Halife Hazretleri imzasının üzerinde 'Halife-i Müslimin' ve 'Hadimlharemeyn' unvanının bulunmasını ve cuma selamlığında giyeceği elbise hakkındaki mütalaanın sorulmasını irade buyurdular. Cuma selamlığında Hil'at ve Hazret-i Fatih'e ait Şekilde bir sarık takılmasının mümkün ve uygun olacağı mütalaasında bulunuyorlar." dedi. Bu husustaki grn bildirilmesini rica etti. Yine telgrafın devamında da "İslam âlemine yazılacak beyannameyi verilen talimatlar çerçevesinde hazırlattırarak Halife Hazretlerine okudum. Vahideddin Efendi'nin İslam âlemine karşı vaziyeti fetvayı Őerife ile belli olmuş olduğundan Şimdiye kadar kendileri hakkında hsn muamelede bulunmaktan uzak kalan bu adam hakkında Şimdi bir Şey sylememesinin daha asilce bir hareket olacağını, bundan dolayı Vahideddin Efendi'ye ait kısımların söylenmeden geçilmesini ancak memleket selameti aksi hareketi gerektiriyorsa bunun dahi yapılabileceğini irade buyurdular. Halife Hazretlerinin kendisi de hususi surette bir beyanname hazırlamış olduklarından bu gece her ikisini de uygun Şekilde birleştirip yarın oğleden önce bana gönderecekler. Halife Hazretleri beyannamenin İstanbul gazetelerinde yayınlandığında Türkçesiyle beraber bir de Arapça suretinin yayınlanmasındaki mütalaanın da sorulmasını irade buyurdular." diyerek bu husustaki mütalaanın bildirilmesini istedi.⁷⁰

Mustafa Kemal Paşa, Refet Paşa'nın bu telgrafına 20 Kasım'da cevap verdi. Abdülmecid Efendi'nin "Halife-i Müslimin" unvanıyla birlikte "Hadim'l- Haremeyni'Ő-Őerifeyn" unvanını kullanmasını uygun bulduğunu söyledi. Cuma töreninde Fatih'in kıyafetine girmesini uygun görmediğini, redingot veya istanbulin giyebileceğini, askeri üniformanın ise söz konusu olamayacağını belirtti. Yayınlanacak bildiri de Sultan Mehmed Vahideddin'in adı söylenmeden eski halifenin manevi Őahsiyetinin ve zamanında dlen kötü durumun dile getirilmesinin gerekli olduğunu vurguladı.⁷¹

⁷⁰ Atatürk, *Nutuk*, s. 472; Cebesoy, *a.g.e.*, s. 212-213.

⁷¹ Atatürk, *Nutuk*, s. 472.

20 Kasım'da İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Bey'de Abdülmecid Efendi'ye bir telgraf çekti. Halife intihab edilmesinden dolayı İcra Vekilleri Heyeti adına kendisini tebrik etti.⁷² 20 Kasım'da TBMM'de Halife Abdülmecid Efendi'ye Kutsal Emanetleri teslim ve kendisini tebrik üzere bir heyetin oluşturulması meselesi de görüşüldü. Görüşmede önce Divan-ı Riyaset'in kararı okundu. Kararda Meclis tarafından Hilafet makamına intihab edilen Abdülmecid Efendi'ye TBMM adına Kutsal Emanetleri teslim etmek ve tebrikte bulunmak üzere Meclisten bir heyetin 24 Kasım Cuma günü İstanbul'da bulunacak şekilde hareketlerinin kararlaştırıldığı belirtilmekteydi. Yine bu heyete dâhili nizamnamenin 177. maddesi gereğince Divan Riyaseti'nden bir reis vekili, iki kâtip ve bir idare memuru seçilmiş olduğu ifade edilerek maddeye göre Meclis'ten gidecek mebusların tespiti ve aynı madde ahkâmına göre kura ile intihabın icrası rica edilmekteydi.⁷³ Divan Riyaseti kararının okunması ve bazı mebusların kararla ilgili görüşlerini belirtmelerinden sonra⁷⁴ konu hakkında verilen takrirlerin okunmasına geçildi. İlk önce Yozgat Mebusu Feyyaz Ali Bey'in takriri okundu. Feyyaz Ali Bey takririnde, Halife'ye beyannameyi imzalatmak üzere mebuslar arasından kura ile seçilecek on beş kişinin İstanbul'a gönderilmesini teklif etmekteydi. İkinci olarak yine Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey'in takriri okundu. Süleyman Sırrı Bey de, Meclis'te beş şube bulunduğundan her şube başına üçer kişi olmak üzere toplam on beş kişinin İstanbul'a gönderilmesini teklif etmekteydi. Üçüncü olarak Çorum Mebusu Dursun Bey'in takriri okundu. Dursun Bey de biat için gidecek heyetin fevkalade bir heyet olduğunu belirterek bundan dolayı her daire-i intihabiyeden (seçim çevresi) birer mebusun kura ile seçilerek gönderilmesini teklif etmekteydi. Son olarak Muş Mebusu Ahmet Hamdi Bey'in takriri okundu. Ahmet Hamdi Bey de Kutsal Emanetleri teslim ve Halifeyi tebrik için gidecek heyetin vazifelerini iyi bir şekilde yaparak biat edebilmesi için en az otuz kişinin Meclis'çe kura ile seçilmesini teklif etmekteydi.⁷⁵

Mecliste bu takrirlerin okunmasından sonra Birinci Reis Vekili Hüseyin Avni Bey önce Divan Riyaseti kararı gereğince İstanbul'a bir heyet gönderilmesi teklifinin uygun bulunup bulunmadığını oylamaya sundu ve teklif

⁷² *Akşam*, 21 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 1496; *Tanin*, 22 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 40; *İkdam*, 22 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 9225.

⁷³ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC)*, Devre: I, Cilt: 25, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s. 12.

⁷⁴ *TBMM ZC*, I/25, s. 12-16.

⁷⁵ *TBMM ZC*, I/25, s. 16.

çoğunluğun oyu ile kabul edildi. Arkasından da dört mebusun takririni ayrı ayrı oylamaya sundu ve bunların içinden Yozgat Mebusu Feyyaz Ali Bey'in Heyet-i Umumiye'den on beş kişinin kura ile belirlenmesi hususundaki takriri kabul edildi. Feyyaz Ali Bey'in takriri kabul edilince de heyetin kura ile tespitine başlandı. Kura çekimi sonucunda heyete Cebelibereket Mebusu Rasim Bey, Eskişehir Mebusu Halil İbrahim Efendi, Karahisar-ı Şarki Mebusu Mehmet Vasfî Efendi, Bursa Mebusu Operatör Emin Bey, Erzurum Mebusu Durak Bey, Çankırı Mebusu Ziya Bey, Eskişehir Mebusu Eyüp Sabri Bey, Ankara Mebusu Hacı Mustafa Efendi, Yozgat Mebusu Feyyaz Ali Bey, Ardahan Mebusu Hilmi Bey, Erzincan Mebusu Hüseyin Bey, Sinop Mebusu Şerif Bey, Adana Mebusu Mehmet Efendi, Ardahan Mebusu Server Bey, Amasya Mebusu Mehmet Ragıp Bey seçildiler. Kura ile belirlenen bu heyete Divan-ı Riyaset'ten de Kırşehir Mebusu Müfit Efendi (İkinci Reis Vekili), Van Mebusu Hakkı Bey (Kâtip), Kayseri Mebusu Atıf Bey (Kâtip) ve Sivas Mebusu Emir Paşa (İdare Memuru) seçildiler. Seçilen azaların sayısı böylece on dokuz oldu.⁷⁶ Bu heyetin görevi İstanbul'a gidip orada yapılacak merasimle halife seçilen Abdülmecid Efendi'ye Kutsal Emanetleri teslim edip biat etmektir. Heyetin belirlenmesinden sonra 21 Kasım'da Meclis'te heyete verilecek tahsisat meselesi görüşüldü. Yapılan görüşme neticesinde Divan-ı Riyaset'in kararı bazılarının karşı çıkmasına rağmen yapılan konuşmaların ardından oya konuldu ve heyettekilere ikişer yüz lira tahsisat verilmesi kabul edildi.⁷⁷

Diğer taraftan 20 Kasım'da İstanbul Kumandanı ile İstanbul Valisi ve diğer ilgili kişiler Refet Paşa'nın karargâhında toplanarak tebrik merasimi programını tespit çalışmalarına başladılar.⁷⁸ İstanbul Vali Vekili Esat, İstanbul Kumandan Vekili Abdurrahman Nafiz, Polis Müdür Vekili Sadi, Teşrifat Müdürü Memduh, Erkan-ı Harbiye Birinci Şube Müdürü Binbaşı İzzet Beyler karargâhta toplanarak 24 Kasım Cuma günü yapılması kararlaştırılan fevkalade merasim hakkında görüştüler.⁷⁹

21 Kasım'da Refet Paşa'nın karargâhından da Halife'ye yapılacak biat merasimi ve tebrik ziyaretleri ile ilgili bir bildiri yayınladı. Bildiride şöyle denilmekteydi: "Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Perşembe günü İstanbul'a

⁷⁶ *TBMM ZC*, I/25, s. 16-17; *Tanin*, 21 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 39; *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 666.

⁷⁷ *TBMM ZC*, I/25, s. 26-30.

⁷⁸ *Tanin*, 20 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 38.

⁷⁹ *Tanin*, 21 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 39; *Akşam*, 21 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 1496.

gelecek olan hususi bir heyet 24.11.1922'de cuma namazından önce Hırka-i Saadet Dairesi'nde Kutsal Emanetleri Halife Hazretlerine teslim ve intihab kararını tebliğ ettikten sonra orada bulunanlar Halife Hazretlerini tebrik edeceklerdir. Kutsal Emanetlerin tesliminden sonra Halife Hazretleri cuma namazını Fatih Cami-i Şerifi'nde kılmak için alay ile Hırka-i Saadet Dairesi'nden hareket edeceklerdir. Cuma Ezanının okunması esnasında bütün İslam ülkelerinde yüz bir pare top atılacaktır. Merasim tertibatı da ayrıca bildirilecektir. TBMM Hükümeti'nin İstanbul'da bulunan mülki, askeri, adli ve ser'i idare reisleri ile vilayet ve belediye meclisleri reisleri 22.11.1922 saat 14.00'den sonra Halife Hazretlerini Dolmabahçe Sarayı'nda makamında ziyaretle tebrik edeceklerdir. Bu merasime katılacak kişilere dairesi tarafından gerekli tebligat yapılmıştır. Bundan başka tebrikte bulunacaklar için de sarayda hususi bir defter hazırlanmıştır.”⁸⁰

Refet Paşa'nın karargâhından yayınlanan bildiriye İstanbul'a gidecek olan mebusan heyetinin ne şekilde karşılanacağı da açıklanmaktaydı. Açıklamada, “Kutsal Emanetleri TBMM Hükümeti adına Halife Hazretlerine teslim etmek için İstanbul'a gelmekte olan mebusan heyeti 23 Kasım Perşembe günü Haydarpaşa'ya varacaktır. Mebusan heyeti İstanbul Valisi, Merkez Kumandanı, Polis Müdürü, Şehremini ve hususi bir heyet tarafından Haydarpaşa'da karşılanacaktır. Heyet hazırlanan muşlara binerek Sirkeci'ye gidip iskeleye çıkacak ve oradan otomobillerle doğruca Refet Paşa Karargâhı'na gidecektir. Refet Paşa Karargâhı'nda bir süre dinlendikten sonra şehremaneti tarafından hazırlanmış olan ikametgâhlarına geçecektir. Aynı akşam şehremaneti tarafından Fatih Belediye Dairesi'nde mebusan heyeti şerefine ziyafet verilecektir.” denilmekteydi.⁸¹

21 Kasım'da Refet Paşa tarafından halifelige Abdülmecid Efendi'nin intihab edildiği İstanbul'da bulunan İtilaf Devletleri mümessilleri ile yüksek komiserleri ve tarafsız devletler büyükelçiliklerin ede resmen tebliğ edildi. Yine Dâhiliye Vekili Fethi Bey imzası ile Abdülmecid Efendi'nin halife intihab edildiği bir tamim ile İstanbul'da duyuruldu.⁸²

⁸⁰ *İkdam*, 22 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 9225; *Tanin*, 22 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 40.

⁸¹ *Tanin*, 22 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 40; *İkdam*, 22 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 9225.

⁸² *Tanin*, 22 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 40; *Akşam*, 22 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 1497.

22 Kasım'da Halife Abdülmecid Efendi nezdinde daha önce duyurulan resmi tebrik töreni yapıldı. TBMM Hükümeti'nin İstanbul'daki yetkili kişileri Abdülmecid Efendi'yi tebrik ettiler. Halife Abdülmecid Efendi saat 13.45'te Beşiktaş Sarayı'ndan Dolmabahçe Sarayı'na gelerek Hilafet Dairesi'nde bir süre dinlendi. Bu arada öğleden sonra saat 13.00'den itibaren hanedan erkânı ile mülki, askeri ve ilmi memur ricali Dolmabahçe Sarayı'na gelmeye başladılar. Teşrifat memurları tarafından hazırlanan salona alındılar. Saat 14.00'e doğru Refet Paşa Dolmabahçe Sarayı'na geldi ve teşrifat salonuna alındı. Yine 14.00 civarında Abdülmecid Efendi Hilafet Dairesi'nden çıkararak merasim salonuna geldi. Merasim salonuna gelişi esnasında Refet Paşa tarafından karşıldı. Teşrifat-ı Umumiye Müdürü Memduh Bey'in delaletiyle salona geçildikten sonra merasim düzeni alındı. Refet Paşa Halife'nin huzurunda bir konuşma yaptı. Konuşmasına "Büyük Halifemiz, Hadimlharameyn el şerifeyn Efendimiz" diye başlayarak Abdülmecid Efendi'yi halife intihab edilmesinden dolayı tebrik etti. Refet Paşa'dan sonra şehremini ve Cemiyet-i Umumiye-i Belediye Azası, Kara ve Deniz Askeri Yetkilileri, İstanbul Vali Vekili Esat Bey ve memurları ile öteki önde gelen kişiler tebrik ettiler. Merasimin ardından Abdülmecid Efendi Beşiktaş'taki sarayına döndü. Beşiktaş Sarayı'nda tekrar Refet Paşa'yı kabul ederek bir süre görüştü. Akabinde de Beşiktaş Sarayı'nda başka birçok kişi kendisini ziyaret ettiler.⁸³ Bu süreçte gerek resmi dairelerden gerekse dışarıdan birçok kişi Abdülmecid Efendi'yi ziyaret ederek tebrik edecekti.

23 Kasım Perşembe günü Abdülmecid Efendi'yi TBMM adına tebrik ve biat etmek üzere daha önce Ankara'dan yola çıkmış olan mebusan heyeti İstanbul'a ulaştı. Mebusan heyeti 21 Kasım Salı günü saat 16.00'da Ankara'dan yola çıktı ve trenle önce Eskişehir zerinden Karaköy'e geldi. Karaköy'den Bilecik'e kadar olan 17 kilometrelik yoldaki demir köprünün ve yolun bir kısmının bozuk olmasından dolayı burasını otomobille kat ederek Bilecik'e vardı. Buradan tekrar trenle hareket ederek Haydarpaşa'ya vasıl oldu. Gzerghlarda heyete karşı oldukça coşkun tezahüratlar yapıldı. On dokuz kişiden oluşan heyet saat 08.50'de Haydarpaşa İstasyonu'na geldiğinde coşkun bir şekilde karşıldı. Heyeti karşılamak için istasyona birçok kişi gelmişti. Özellikle burada Halife adına Kaymakam şekib Bey, Refet Paşa ile maiyeti erkânı, Mekteb-i Mülkiye'den hususi bir heyet, İstanbul Vali Vekili Esat Bey,

⁸³ *Tanin*, 23 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 41; *İkdam*, 23 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 9226.

İstanbul Kumandan Vekili Abdurrahman Nafiz Bey, Polis Müdürü Vekili Sadi Bey ve Şehremini Yusuf Ziya Bey, Cemiyet-i Belediye Azası, Darülfünun adına hususi bir heyet karşılama için hazır bulunmuşlardı. Bahriye Mızıkası da karşılama gelen heyetler arasındaydı. TBMM heyetini taşıyan tren istasyona varır varmaz hararetle bir alkış tufanı ile karşılanan mebusların elleri kendilerini karşılamaya gelenler tarafından teker teker sıkıldı. Refet Paşa da kendilerine hoş geldiniz dedi. Refet Paşa'dan sonra mebusan heyetine Halife Abdülmecid Efendi adına Kaymakam Şekib Bey hoş geldiniz dedi. Bundan başka Mülkiye Mektebi adına Cemal ve Sabit Efendiler de mebusan heyetini selamlamaktan duydukları memnuniyeti belirterek kendilerine hoş geldiniz dediler. Karşılamanın ardından mebusan heyeti Refet Paşa'nın isteği ile daha önceden Haydarpaşa Rıhtımı'na yanaşmış olan motorlarla Sirkeci'ye hareket etti. Sirkeci İskelesi'ndeki karşılamadan sonra da hususi otomobiller ile Bab-ı Ali'ye gitti. Heyet İstanbul'da bulunduğu sürece Beyoğlu'nda Pera Palas Otelinde kalacaktı. Bu sebeple de Pera Palas Otelinde Türk ve Fransız Bayrakları ile süslenmiş, elektrikler ile donatılmıştı.⁸⁴ Ancak heyet burada ilk geldiği gün bir gece kalacak sonraki günlerde Bab-ı Ali'deki eski Meşihat Binası'nda ikamet edecekti.⁸⁵

23 Kasım'da yeni Halife Abdülmecid Efendi için yapılacak biat merasimi programı da duyuruldu ve merasim için gerekli hazırlıklar yapıldı.⁸⁶

4. Biat Merasimi

24 Kasım 1922 Cuma günü Halife Abdülmecid Efendi'nin hilafet makamına intihab edilmesi, intihab mazbatasının teslim edilmesi ve Kutsal Emanetlerin teslimi münasebetiyle daha önce kararlaştırılan biat merasimi icra edildi. Bugün halk Halifeyi görmek için onun geçeceği bütün yolları sabah erkenden doldurmaya başladı ve nihayet Topkapı'dan Fatih'e kadar olan bütün güzergâhlar gittikçe kalabalıklaşan insan safları ile doldu. Müslümanlar dükkânlarını kapattılar. Sokaklar halk ve öğrencilerin izdihamı sebebiyle geçilmez bir hale geldi. İstanbul'un her köşesinden mektep veya cemiyet alayları ellerinde bayraklar ile Halifenin geçeceği güzergâhta toplandılar. Merasime pek çok ilmi, askeri, mülki, adli rical, yabancı temsilciler,

⁸⁴ *Akşam*, 23 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 1498; *Tanin*, 24 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 42; *İkdam*, 24 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 9227.

⁸⁵ Eken, *a.g.t.*, s. 63.

⁸⁶ *Tanin*, 24 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 42; *İkdam*, 24 Teşrin-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 9227.

ziyaretçiler, İstanbul'da bulunan Fransız, Amerikan, İngiliz, İtalyan gazeteciler özel olarak davet edildiler. Bu davetliler de sabahleyin daha erkenden Topkapı Sarayı'na gelerek kendilerine ayrılan mahallerde yerlerini aldılar. Topkapı Sarayı'nın iç kapı girişine Yavuz Sultan Selim'in Mısır Hükümdarından aldığı üzeri inci, zümrüt, yakut ve altın gibi değerli maddelerle süslü meşhur ve tarihi taht kurulmuş idi. Programa davetli kişiler bu tahtın etrafında toplandılar. Bu esnada iç kapı ile dış kapı arasında maiyet piyade bölüğü, biraz ileride jandarmalar bekliyorlardı. Sarayın dış kapısında ise mızraklı maiyet süvari bölüğü beklemekteydi.⁸⁷

Merasim sebebi ile yukarıdaki hareketlilik yaşanırken saat 09.45'te Kırşehir Mebusu Müfit Efendi başkanlığındaki TBMM heyetini oluşturan mebuslar Topkapı Sarayı'na geldiler. O sırada vakit tamam olmuş olduğundan Halife Abdülmeccid Efendi de beraberindekiler ile Dolmabahçe Sarayı'ndan binmiş olduğu vapurla Sarayburnu İskelesi'ne geldi. Refet Paşa ile maiyeti erkânı tarafından karşılandı.⁸⁸ Beşiktaş Sarayı'nda kendisi için tahsis edilen dört atlı arabaya bindi. Karşısına da Refet Paşa oturdu. Abdülmeccid Efendi ile Refet Paşa'nın buldukları arabanın önünde ve arkasında maiyet süvari bölüğü, iki tarafında at üzerinde yaverler bulunuyorlardı. Halife Abdülmeccid Efendi ve maiyeti bu şekilde Dolmabahçe, Tophane, Galata Köprüsü, Salkım Söğüt ve Park yolu ile halkın coşkun tezahüratları arasında Topkapı Sarayı'na vardılar. Halife Abdülmeccid Efendi ve Refet Paşa'yı üçüncü kapıda Hazine Kethüdası Refik Bey, İstanbul Vali Vekili Esat Bey, Merkez Kumandanı ve Polis Müdür Vekili karşıladılar. Bir askeri kıta da resmi selam vazifesini yerine getirdi. Abdülmeccid Efendi bir süre Bağdat Kasrı'nda dinlendi. Bu esnada Halife Hazretleri siyah ipekten başlıklı bir avniye kaputu ve istanbulin ve beyaz yelek giymiş, boyun bağı bağlamıştı. Göğsünün sağ tarafına da Hanedan-ı Ali Osmanî nişanı ile Murassa-i Osmanî'nin birinci rütbesini takmıştı.⁸⁹

Halife Abdülmeccid Efendi dinlenirken mebusan heyeti de biat merasimini icra etmek ve merasimle ilgili gerekli tedbirleri almak için orada sorumlu memurların yol göstericiliği ile Kutsal Emanetlerin bulunduğu daireye geldi. Kutsal Emanetlerin durumunu birer birer gözden geçirdi. Bu arada Hz. Ali'nin kılıcı tekbirler arasında yerinden çıkarıldı ve orada bulunanlar tarafından sıra ile

---

⁸⁷ *Akşam*, 24 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 1499; *İkdam*, 25 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 9228.

⁸⁸ *Akşam*, 24 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 1499.

⁸⁹ *İkdam*, 25 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 9228.

öpüldü. Ardından da mebusan heyeti reisi Müfit Efendi Kutsal Emanetlerin kendilerine burada teslim edildiğini ve kendilerinin de Halife Abdülmecid Efendi'ye aynı yerde teslim edeceklerini söyledi. Sonra da mebusan heyeti Teşrifat Müdür-i Umumisi Memduh Bey'in daveti ile Bağdat Kasrı'nda dinlenen Halife Abdülmecid Efendi'nin huzuruna kabul edildi. Orada Refet Paşa, Halife Abdülmecid Efendi'ye mebusan heyetinin TBMM'nin intihab mazbatasını teslim edeceğini söyledi ve mebuslar Refet Paşa'nın delaletiyle Halifeye takdim edildiler. Bu sırada dairede yalnız Halife Abdülmecid Efendi ile mebusan heyeti ve Refet Paşa bulunmaktaydılar. Mebusan heyeti Reisi Müfit Efendi, Halife Abdülmecid Efendi'ye hitaben bir konuşma yaptı. Konuşmasında yasama ve yürütme kuvvetlerini kendi bünyesinde toplayan TBMM'nin bütün Müslümanların en yüce ve mukaddes kabul ettikleri Hilafet makamına Abdülmecid Efendi'yi intihab etmekle pek doğru bir karar verdiğini, Halife intihab edilmesi hakkındaki TBMM mazbatasını kendisine takdim etmekten şeref duyduğunu belirtti. Kırmızı atlas kese içinde bulunan mazbatayı Halife'ye takdim etti. İntihab mazbatasının takdim edilmesinden sonra Halife Abdülmecid Efendi bir konuşma yaptı ve konuşmasında bu makama seçilmesinden dolayı TBMM Hükümeti'ne teşekkür etti. Bu makamı Cenab-ı Hakkın lütuf ve keremi ile Peygamberimizin ruhaniyetine sığınarak kabul ettiğini, bu makamın her zamankinden daha fazla yücelmesi için her saat, her dakika hayatını feda edercesine çalışacağını, Türk milletinin bunun alemdarı olacağını, geçmiş şerefli ve parlak olan Türk milletinin gelecekte dahi bu görevi muhafaza ederek bütün İslam âleminin ilerlemesini temin edeceğini belirtti. Sözlerini dualarla bitirdi.⁹⁰

İntihab mazbatasının teslim edilmesinden sonra Halife Abdülmecid Efendi beraberinde Refet Paşa ve TBMM mebusan heyeti olduğu halde özel olarak yakılan buhurdanlıklar arasından geçerek Hırka-i Saadet Dairesi'ne geldi. Burada mebusan heyeti reisi Kırşehir Mebusu Müfit Efendi ikinci bir konuşma yaptı. Konuşmasında “Zat-ı Hilafetpenahimiz Efendimiz Kutsal Emanetlerin muhafazası yüce hilafet makamına aittir. Geçenlerde meydana gelen hadise dolayısıyla Kutsal Emanetler kontrol ve kayıt altına alınarak mühürlenmişlerdir. Bu yüce makama şahsınızın halife seçilmesi dolayısıyla, bu Kutsal Emanetleri sahibi olan Halife Hazretlerine takdim ediyoruz. TBMM adına Kutsal Emanetlerin iyi bir şekilde muhafaza edilmesini rica eder ve

⁹⁰ *Tanin*, 25 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 43; *İkdam*, 25 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 9228; *Akşam*, 24 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 1499.

anahtarlarını takdim etmekle şeref duyarız.” dedi. Müfit Efendi'nin kısa konuşmasını müteakip Halife Abdülmeccid Efendi, Kutsal Emanetlerin adedi hakkında İstanbul Kumandanlığı'nca tanzim edilen ve anahtarları içeren zarfı açtı. Altın anahtarları aldıktan sonra Kutsal Emanetlerin içinde bulunduğu Sultan Aziz tarafından yaptırılmış olan büyük altın çekmeceyi bizzat açtı. Bu şekilde teslim işlemleri ve merasimi başladı. Daha önce hazırlanan program çerçevesinde teslimat işlemleri yapıldı. Teslim merasiminin bitiminden sonra anahtarlar tekrar zarfın içerisine konularak zarf mühürlendi. Muhafaza edilmek üzere Hazine Kethüdası Refik Bey'e verildi.⁹¹

Hırka-i Saadet Dairesi'nin ziyaret edilmesi ve Kutsal Emanetlerin Halife Abdülmeccid Efendi'ye teslim edilmelerinden sonra buradaki ziyaret son buldu. Ardından da Hırka-i Saadet Dairesi'nden önce mebuslar çıktılar ve Topkapı Sarayı'nın Babüssaade (Akağalar) Kapısı'nda kurulan meşhur tahtın etrafında dizildiler. Burada ilmi, mülki, askeri, adli temsilciler ile yabancı devlet temsilcileri de bulunmaktaydılar. Bu arada Halife Abdülmeccid Efendi de Hırka-i Saadet Dairesi'nden çıktı ve bir süre sonra yanında Osman Fuat, Ömer Faruk, Abdülhalim, Selim, Aziz ve Tevhit Efendiler ile gelerek tahtın önünde durdu. Tebrik merasimi için toplanmış olan davetlileri selamladı. Nakib-ül Eşraf Muhtar Bey'in okuduğu Hilafet Duası⁹² ayakta dinlendi. Duanın okunmasının ardından tebrik merasimine geçildi ve saat 10.40'da Abdülmeccid Efendi tebrikleri kabul etmeye başladı. Refet Paşa bu esnada tebrikata delalet ediyordu. Abdülmeccid Efendi'yi ilk önce Osmanlı hanedanı üyeleri sıra ile tebrik ettiler. Osmanlı hanedanı üyelerinden sonra Refet Paşa'nın takdimi ile önce mebusan heyeti reisi Müfit Efendi tebrik etti. Müfit Efendi'yi müteakip diğer mebuslar da tebrik ettiler. Sıra ile geçen her kişi Abdülmeccid Efendi önüne doğru ilerleyerek eğiliyor Halife'nin elini sıkarak kendilerini takdim edip tebrik ediyorlardı. Bundan sonra mülki idareciler tebrike başladılar. Bunlarda ilk önce Halife'ye selam veriyorlar sonra elini sıkarak tebrik ettikten sonra geri çekiliyorlardı. Mülki idarecilerden sonra da askeri yetkililer Abdülmeccid Efendi'yi tebrik ettiler. Yine İstanbul'da bulunan muvazzaf paşalar ve erkân derecesindeki zabıtanda Halife'nin önüne gelerek kendisini tebrik ettiler. Zabitanı müteakip ilmiye erkânı tebrik ettiler. Arkasından da sırasıyla Şehremini, Cemiyet-i

⁹¹ *Tanin*, 25 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 43; *İkdam*, 25 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 9228; *Akşam*, 24 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 1499.

⁹² Hilafet duası için bakınız: *Tanin*, 25 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 43; *İkdam*, 25 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 9228; *Akşam*, 24 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 1499.

Belediye üyeleri, İstanbul Vilayeti üyeleri, esnaf ve cemiyet temsilcileri vs. birçok rical tebrik ettiler. Bu sırada biat etmek için Halife'nin önüne gelenler mebusan heyetinin aksine eğilerek kendilerine uzatılan eli hafifçe öpüp başlarına götürüyorlardı. Tebrik merasiminden sonra Abdülmecid Efendi kısa süre dinlendi. Ardından da tahtın önüne getirilen gayet gösterişli ve dört atlı bir saltanat arabasına bindi. Refet Paşa'yı da arabaya davet etti. Davet üzerine Refet Paşa Abdülmecid Efendi'nin karşısına oturdu. Saat 11.10'da araba Ağalarkapısı'ndan hareket etti. Arabanın hareketi esnasında Topkapı Sarayı'nın Gülhane Kapısı'na kadar olan mesafesinde Hassa Alayı, bir kıta milli müfreze ve Gülhane Kapısı'nın dış tarafında da jandarma ve mızraklı süvariler ile Darüleytam talebeleri dizilmiş beklemekteydiler.⁹³

Halife'nin bindiği arabanın hareketinin ardından Osmanlı hanedanı üyelerinin bindiği arabalar da Topkapı Sarayı'ndan hareket ettiler. Topkapı Sarayı'ndan hareket eden alayda en önde otomobillerle yaverler yer alıyorlar ve alaya yol açmaya çalışıyorlardı. Yaverleri arkada maiyet süvari bölüğü ve bölüğü de arabalar takip ediyorlardı. Birinci arabada Teşrifat Müdür-i Umumisi Memduh Bey, ikinci arabada Müdafaa-i Milliye Vekâleti Müsteşarı Selahattin Adil Paşa ve İstanbul Kumandanı Miralay Abdurrahman Nafiz Bey, üçüncü arabada İstanbul Vali Vekili Esat ve Polis Müdürü Vekili Sadi Beyler, dördüncü arabada Erzincan Mebusu Hüseyin ve Kozan Mebusu Fikret Beyler, beşinci arabada Ardahan Mebusu Hilmi ve Yozgat Mebusu Feyyaz Ali Beyler, altıncı arabada Çankırı Mebusu Ziya ve Adana Mebusu Mehmet Beyler, yedinci arabada Bursa Mebusu Emin ve Ardahan Mebusu Server Beyler, sekizinci arabada Eskişehir Mebusu Halil İbrahim ve Eyüp Sabri Beyler, dokuzuncu arabada Erzurum Mebusu Durak ve Cebel-i Bereket Mebusu Rasim Beyler, onuncu arabada Karahisar-ı Şarki Mebusu Mehmet Vasfi ve Amasya Mebusu Ragıp Beyler, on birinci arabada Sinop Mebusu Şerif ve Ankara Mebusu Hacı Mustafa Efendiler, on ikinci arabada Divan Riyaseti adına Kâtip Atıf ve Hakkı Beyler, on üçüncü arabada Kırşehir Mebusu ve heyet reisi Müfit Efendi ile Sivas Mebusu Emin Paşa oturmaktaydılar. Mebusların arabalarından sonra Mekteb-i Harbiye talebesi ve Halife'nin Maiyyet Bölüğü bulunuyordu. Bunların arkasında içinde Halife'nin bulunduğu dört atlı saltanat arabası bulunmaktaydı.

---

⁹³ *Tanin*, 25 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 43; *İkdam*, 25 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 9228; *Akşam*, 24 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 1499.

Halife'nin arabasının önünde mızraklı süvariler ve arkasında da şehzade arabaları ile bir deniz ve iki kara subayı atlı olarak ilerlemektedirler.⁹⁴

Bu şekilde hareket eden Hilafet Alayı'nın geçtiği güzergâh, Topkapı Sarayı'ndan Fatih'e kadar bütün caddeler bayraklarla donatılmıştı ve Halife de güzergâhta toplanan kalabalık halk tarafından selamlanmaktaydı. Alay Divanyolu, Beyazıt, Şehzadebaşı yoluyla saat 11.30'da Fatih Cami-i Şerifi'ne vardı. Abdülmeccid Efendi Camiye varır varmaz Caminin avlusunu dolduran binlerce halkın alkışları ile sıra halinde dizilmiş olan askerlerin selamları arasında mızıkânın çaldığı İstiklal Marşı'yla karşılandı ve hususi mahfile çıktı. Halife Abdülmeccid Efendi ile birlikte Osmanlı hanedanı üyeleri, Refet Paşa, TBMM heyeti ve diğer erkân da mahfile çıktılar. Fakat Halife Abdülmeccid Efendi ezan okunduktan sonra mahfilde ilk sünneti kıldı. Ardından da hususi merdivenle Cami içerisine indi ve mihrabın sağ tarafında birinci safta cemaatin arasında oturdu. Bu sırada Kırşehir Mebusu Müfit Efendi ilk Türkçe hutbeyi yaptı ve sonra caminin kapılarından dışarıya kadar taşan kalabalık bir cemaat ile Cuma Namazı kılındı. Hutbenin okunmasından önce Kur'an-ı Kerim tilaveti esnasında Abdülmeccid Efendi'nin gözlerinden yaş akmakta olduğu görülmekteydi.⁹⁵

Allah'a şükürle başlayan hutbede, Allah'ın necip Türk milleti ve bütün İslam âlemini mahvetmek isteyenlere karşı, milletin izzet ve zaferini düşmanların kahır ve perişanlığını takdir buyurduğu belirtilmekte, kendisine karşı saldırganlık yapanların def edilmeleri hususunda sabır ve metanet gösterenlere Cenab-ı Hakk'ın mağfired edip onları bütün emellerine ulaştıracağı ifade edilmekteydi. Miskinlikten kurtulmak, milletin gasp edilen hukukunu geri alıp kuvvet sahibi olmak için Allah ve Resulullah tarafından yapılan davete icabet etmenin Ayet-i Celile ile millete emir buyurulduğu dile getirilmekteydi.

Hutbenin devamında da Hadis-i Şerif'lerden örnek verilmekte, Türk milletinin dünyada yaşamak noktasında hiçbir kayıt ve hâkimiyet altında bulunmamaya, kendi idaresine kayıtsız şartsız hâkim olmaya muvaffak olduğu ifade edilerek şöyle denilmekteydi: "Biliyorduk ki bu uğurda canlarını feda edenler Allah'a kavuşacaklardı. İşte bizim şehitlerimizde Allah'a kavuştular. Ölmekten korkmadık, asla ümitsizliğe düşmedik. Allah'a olan inancımız ve milli azmimiz sayesinde bu günlere ulaştık. Peygamber Efendimize ait Hadis-i

⁹⁴ *İkdam*, 25 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 9228.

⁹⁵ *İkdam*, 25 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 9228; *Tanin*, 25 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 43.

Şerif'te buyuruluyor ki, kâmil iman sahibi olan mümin bir sebepten dolayı iki defa aldanmaz. Bir zehirli hayvan yuvasından iki defa sokulmaz. Bir yerden iki kere zarar görmez. Daha önce karşılaştığı musibetten ders alır. Bizlerde bu Hadis-i Şerif'e binaen bir daha aldanmamaya, istiklal ve hâkimiyetimizden başka hiçbir şeyi kabul etmemeye karar verdik."

Yine hutbe de başka bir Hadis-i Şerif'ten örnek verilerek, bir millet için cehaletten büyük musibet olmadığı belirtilmekte, bu günden itibaren bütün milleti ilim ve irfan silahlarıyla teçhiz etme, cehalet ile mücadele de bulunma, bu mücadeleye erkek ve kadınların bütününe katılması gerekliliği üzerinde durulmaktaydı. Ayrıca "Rızkın onda dokuzu ziraat ve ticarettedir." Hadis-i Şerif'ine binaen de bütün halkı çalışıp kazanarak servet edinmeye mecbur kılma zorunluluğuna işaret edilerek, milletin maddi ve manevi noktalarda ilerlemesine mani olacak fuhuş, müskirat vs. meselelerin ortadan kaldırılması için gereken vazifenin yapılması hususundaki emirlere uyulacağı söylenmekteydi.⁹⁶

Hutbenin okunması ve cemaat ile cuma namazının kılınmasından sonra saat 13.00'de camiden çıkıldı. Ardından da Halife Abdülmecid Efendi önce Fatih Sultan Mehmed'in Türbesi'ni ziyaret etti. Sonra da aynı alayla arabalara binerek Yavuz Sultan Selim'in Türbesi'ne gidip orayı da ziyaret etti. Ziyaretin ardından da Fatih, Şehzadebaşı, Divanyolu tarikiyle dönerken Sultan Mahmut Han'ın Türbesi'ni ziyaret etti ve burada bulunan babası Abdülaziz Han'ın Türbesi'nde de dua etti. Ardından da Köprü tarikiyle Dolmabahçe Sarayı'na döndü. Bugün gerek Hilafet Alay-ı Valası ve gerek Topkapı Sarayı'nda Kutsal Emanetlerin teslimi münasebetiyle bütün İstanbul'da büyük bir coşku vardı. Binlerce halk sabahtan akşama kadar güzergâhlarda toplanmışlar ve coşkun tezahüratlarda bulunmuşlardı. Bütün camilerde Abdülmecid Efendi adına hutbeler okunmuş, akşam minareler kandillerle süslenmişti.⁹⁷

24 Kasım tarihli bu merasimle ilgili olarak TBMM heyeti adına Kırşehir Mebusu Müfit Efendi Ankara'ya çektiği telgrafla bilgi verdi. Müfit Efendi, telgrafta İstanbul'a geldikleri günden itibaren ki süreci şöyle değerlendirdi: "23 Kasım Perşembe günü İstanbul'a geldik. Bugün saat 09.00'dan önce Topkapı Sarayı'nda Kutsal Emanetlerin bulunduğu Daire-i Fahire'ye gittik. İstanbul Vilayeti'nce Kutsal Emanetler için hazırlanan zabıt varakasını gördük ve

⁹⁶ *Tanin*, 25 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 43; *Akşam*, 24 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 1499.

⁹⁷ *Tanin*, 25 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 43; *İkdam*, 25 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 9228.

mühürlerini kontrol ederek Kutsal Emanetlerin anahtarlarını teslim aldık. Bağdat Kasrı'nda Halife Hazretlerinin nezdine çıktık. Hususi arızayı orada kendisine takdim ettik. Arızayı takdimimizde Halife hazretleri bu intihabtan dolayı teşekkür ettiklerini beyan ederek irade ve ilaveten millet-i İslamiyeye bir zararının dokunacağı anda Cenab-ı Hak'tan vücudunun mahvını niyaz ettiğini söylediler. Bundan sonra Halife Hazretleri Hırka-i Saadet Dairesi'nde Kutsal Emanetleri teslim aldı. Nakib-l EŞraf tarafından dua okunduktan sonra biat merasiminin icrasını müteakip Fatih Camii Şerifi'ne gidilerek cuma namazı eda edildi. İstanbul'a varışımızdan merasimin bitiŐine kadar geçen sürede İstanbul halkının TBMM'ne karşı bağlılıklarının ve Őükran duygularının tarifi mümkün değildir.⁹⁸

24 Kasım'da İstanbul'da yapılan bu merasim haberleri Ankara'ya ulaŐtıėı zaman bazı muhafazakr mebuslar durumdan memnun olmuŐlardı. Bir kısım mebus ise bundan endişe etmiş ve endiŐelerini de açıklayarak bunun bir nevi saltanat alayına döndüğünü ifade etmiŐlerdi. Hatta bunun dedikoduları birkaç gün sürdü.⁹⁹

Halife Abdülmecid Efendi de 24 Kasım'da biat merasiminden sonra Refet Paşa vasıtasıyla TBMM Başkanlığı'na bir telgraf gönderdi. Abdülmecid Efendi'nin 27 Kasım'da Meclis'te okunan bu telgrafında süreçle ilgili değerlendirmeler yapılıp halife seçilmesinden dolayı TBMM'ne teşekkür ettiği görülmekteydi.¹⁰⁰

Abdülmecid Efendi bu telgraftan başka 24 Kasım'da İslam âlemine de ayrıca bir beyanname yayınladı. Yayınladığı beyanname de halifelik görevini hakkıyla yerine getirebilmek için ömrü yettiğince çalışacağını belirtti.¹⁰¹

Abdülmecid Efendi daha sonra gazeteye yapmıŐ olduğu açıklamada da Şöyle diyecekti: "Bu mesut günleri idrak etmiş bir millete mensup olmak hakikaten çok müstesna bahtiyarlıklardandır. Devlet ve milletimiz felaket ve zeval uçurumunun içinde yuvarlanmaya baŐlamıŐken onu bu durumdan kurtararak düzlüğe ve selamete çıkarmak o derece büyük bir muvaffakiyettir ki

⁹⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 TeŐrn-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 670.

⁹⁹ Cebesoy, *a.g.e.*, s. 217.

¹⁰⁰ *TBMM ZC*, I/25, s. 93; *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 TeŐrn-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 670; Cebesoy, *a.g.e.*, s. 218.

¹⁰¹ *TBMM ZC*, I/25, s. 93-94; *İkdam*, 25 TeŐrn-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 9228; *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 TeŐrn-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 670; *Tanin*, 25 TeŐrn-i sânî/Kasım 1338/1922, Numro: 43; *Vakit*, 25 TeŐrn-i sânî 1338/1922, Numro: 1779; Cebesoy, *a.g.e.*, s. 218-219.

milletimizin bu uğurda sarf ettiği büyük azim ve millete rehber olanları ne kadar alkışlasak yeri vardır. Cenab-ı Hakk'a hamd-ü senalar olsun bu mübarek günleri idrak edebildik. Türk milletinin sinesinden çıkan muazzam bir ketibe-i İslam devletin namus ve hayatını, İslamın istikrar ve istikbalini kurtardı. Takdirat-ı sübhaniyenin vasıta-i tecellisi olan irade-i milliye ile bu gün işgal ettiğim şu makamda en büyük emelim devlet ve milletimin terakkisini görmek ve Türk Devleti'nin terakki ve tealisine çalışmaktır...¹⁰²

Abdülmecid Efendi tarafından Ankara'ya çekilen bu telgraflara genel olarak bakıldığında kendisine verilen talimatlara uymadığı ve "Abdülmecid bin Abdülaziz Han" unvanını kullandığı görülmekteydi.¹⁰³ Abdülmecid Efendi bu tavrı daha sonra da zaman zaman gösterecekti. Nihayetinde de bu durum zaman içerisinde hilafet makamının kaldırılmasının yolunu açacaktır. Gerek Abdülmecid Efendi'nin bu tavırları gerekse bazı harici sebepler hilafetin kaldırılması sürecini başlatmıştır.¹⁰⁴

Sonuç

Abdülmecid Efendi TBMM tarafından seçilmiş olan son halifedir. Sultan Mehmed Vahideddin'in 17 Kasım 1922'de İstanbul'dan firar etmesinden sonra durumun TBMM tarafından haber alınması üzerine hükümet hemen harekete geçmiş ve bu konuda gerekli teşebbüslerde bulunmuştur. Durumun aciliyeti sebebiyle Ankara'da Mustafa Kemal Paşa ve İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Bey Heyeti Vekile'yi toplamadan aralarında görüştükten sonra TBMM Hükümeti'nin İstanbul'daki temsilcisi Refet Paşa'ya gerekli talimatları vermişlerdir. Mustafa Kemal Paşa tarafından Refet Paşa'ya gönderilen telgrafta Meclisçe yeni seçilecek halifenin henüz belli olmadığı, meselenin tartışmalı olacağı ve bu konuda en önemli konunun da seçilecek kişinin padişahlık iddiasında bulunması ve İngilizler ile diğer İtilaf Devletlerine dayanma ihtimali bulunması olduğu belirtilmiştir. Bunun içinde halife seçilecek kişi ile daha önceden görüşüp anlaşmak ve bu konuda ayrıca elinden senet almanın önemli

¹⁰² *Tanin*, 26 Teşrin-i sâni/Kasım 1338/1922, Numro: 44.

¹⁰³ Cebesoy, *a.g.e.*, s. 219.

¹⁰⁴ Halifeliğin kaldırılması ve sonrasında yaşanan gelişmeler için bakınız: Ali Satan, *Türk ve İngiliz Belgelerinde Halifeliğin Kaldırılması*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2013; Ufuk Erdem, "İngiliz Arşiv Belgelerinde 'Halife/lik' Kelimesi Kullanımı ve Halifeliğin Kaldırılmasından Sonra Abdülmecid Efendi, *Atatürk Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, (2016), s. 65-77; Recep Çelik, "Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Sürgün Yıllarındaki Siyasi Faaliyetleri", *Mavi Atlas*, 5(2)/2017, s. 402-423.

bir tedbir olduğu belirtilmiştir. Ayrıca gizli bir şekilde Abdülmeccid Efendi'nin bu konudaki kişisel duygu ve düşüncelerinin öğrenilerek kendilerine bildirilmesi istenilmiştir. Refet Paşa, Ankara'dan bu emirleri alınca hemen gerekli teşebbüslere başladı ve Abdülmeccid Efendi ile görüştü. Abdülmeccid Efendi, TBMM Hükümeti'nin saltanat ve hilafet makamları hakkında kabul etmiş olduğu kararlara uyacağına dair olan bir senedi Refet Paşa'ya verdi. Bu senedin Ankara'ya ulaştırılmasından sonra 18 Kasım'da TBMM'de yapılan görüşme neticesinde Abdülmeccid Efendi halife seçildi. Gerek Mustafa Kemal Paşa gerekse Rauf Bey çekmiş oldukları telgraflarla halife seçilmesinden dolayı Abdülmeccid Efendi'yi tebrik ettiler. Böylece boş kalan hilafet makamı halife seçilmek suretiyle dağılmaktan kurtarılmış oldu.

Abdülmeccid Efendi'nin halife seçilmesi sırasında TBMM'de bir takım tartişmalarda yaşandı. Yaşanılan tartişmaların en önemli sebebi halifenin İstanbul'da mı kalacağı yoksa Ankara'ya mı geleceği noktasındaydı. Bazı mebuslar halifenin İstanbul'da bulunmasına güvenlik gerekçesiyle karşı çıkmakta ve Ankara'ya gelmesini istemekteydiler. Söz konusu iddiayı ileri süren mebusların en önemli gerekçeleri ise bu dönemde İstanbul'un İtilaf Devletleri işgali altında olması ve halifenin de İngiliz tesiri altında kalacağı idi. Eğer isteklerini kabul ettirebilirlerse Halife Ankara'ya gelecek ve kendisine burada biat edilmiş olacaktı. Ancak bunu isteyenlere karşı Meclis'te ekseri çoğunluk halifenin İstanbul'da kalması taraftarı oldu. Hilafet makamının İstanbul'dan başka bir yere nakledilmesi mahzurlu görüldü. Bu konuda yapılan oylamada Meclis'ten seçilecek on dokuz kişilik bir heyetin İstanbul'a gitmesi ve Halife Abdülmeccid Efendi'ye TBMM'nin intihab mazbatasını teslim etmesi kararlaştırıldı. Bu arada İstanbul'da bir tebrik merasimi düzenlendi, Abdülmeccid Efendi halife seçilmesinden dolayı tebrik edildi. Alınan karar gereği seçilen on dokuz kişilik heyet Ankara'dan İstanbul'a gitti. 24 Kasım 1922 Cuma günü yapılan biat merasimi ile TBMM'nin intihab mazbatasını Abdülmeccid Efendi'ye teslim ettiler. Ayrıca bir hilafet alayı düzenlendi. Abdülmeccid Efendi aynı gün TBMM Hükümeti'ne bir telgraf göndererek teşekkür etti ve İslam âlemine de bir beyanname yayınladı.

Abdülmeccid Efendi'nin TBMM tarafından halife seçilmesi ile siyaseten önemli bir mesele de halledilmiş oldu. Çünkü bu dönemde İstanbul'un İtilaf Devletleri işgali altında bulunmuş olması meselesi dşnldğnde, İtilaf Devletlerinin ortaya çıkacak herhangi bir karışıklıktan dolayı meseleye müdahale etmelerinin ya da karışıklığa sebep olabilecek bir vesile ihdas

etmelerinin önüne geçilmiş oldu. Hatta böylece Sultan Mehmed Vahideddin'in İngilizler tarafından İstanbul'dan kendi talebiyle kaçırılıp götürülmüş olması Türkiye'nin iç işlerine bir müdahale olarak yorumlanması yolunu açtı.

KAYNAKÇA

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi

Resmi Yayınlar ve Tutanaklar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, Devre: I, Cilt: 3, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 24, TBMM Matbaası, Ankara, 1960.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 25, TBMM Matbaası, Ankara, 1960.

Gazeteler

Akşam

Hâkimiyet-i Milliye

İkdam

Renin - Tanin

Sabah

Vakit

Hatırat ve Araştırma Eserler

ASLAN, Betül, *Refet Paşa ve İşgalden Kurtulacak İstanbul'un İdaresi Meselesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum, 1991.

AYTEPE, Oğuz, "Yeni Belgelerin Işığında Halifeliğin Kaldırılması ve Hanedan Üyelerinin Yurtdışına Çıkarılmaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 29-30, Mayıs-Kasım 2002, SS. 15-29.

Abdülmecid Efendi'nin Halife Seçilmesi ve Biat Meselesi

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, (Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004.

Atatürk'n Tamim Telgraf ve Beyannameleri, (Yayına Hazırlayan: Ali Sevim, İzzet ztoprak, Mehmet Akif Tural), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.

BARDAKÇI, Murat, *şahbaba*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2006.

CEBESOY, Ali Fuat, *Siyasi Hatıralar Büyük Zaferden Lozan'a Lozan'dan Cumhuriyete*, I-II, (Yayına Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul, 2007.

ÇELİK, Recep, "Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Sürgün Yıllarındaki Siyasi Faaliyetleri", *Mavi Atlas*, 5(2)/2017, SS. 402-423.

EKEN, Halit, *Abdülmecid Efendi'nin Halifelige Seçilmesi*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1990.

ERDEM, Ufuk, "İngiliz Arşiv Belgelerinde 'Halife/lik' Kelimesi Kullanımı ve Halifeliğin Kaldırılmasından Sonra Abdülmecid Efendi, *Atatürk Dergisi*, C.5, S.1, (2016), SS. 65-77.

EYYUPOğLU, İsmail, *Mudanya Mütarekesi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002.

GÖZTEPE, Tarık Mümtaz, *Osmanoğullarının Son Padişahı Vahideddin Gurbet Cehenneminde*, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1991.

JAESCHKE, Gotthard, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.

KILIÇ, Selami, *II. Meşrutiyetten Cumhuriyet'e Türk Devrimi ve Fikir Temelleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005.

KÜÇÜK, Cevdet, "Abdülmecid Efendi (1868-1944)", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 1. İstanbul, 1998, SS. 263-264.

Rauf Orbay'ın Hatıraları 1914-1945, (Yayına Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul, 2005.

SARIHAN, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, IV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1996.

SATAN, Ali, *Türk ve İngiliz Belgelerinde Halifeliğin Kaldırılması*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2013.